Narativni postupci u djelu Obsidio Iadrensis

Zrno, Tomislav

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:707831

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Odjel za hrvatski latinitet

NARATIVNI POSTUPCI U DJELU *OBSIDIO IADRENSIS*

Diplomski rad

Kandidat: Tomislav Zrno
Mentor: izv. prof. dr. sc. Tamara Tvrtković

Zagreb, 7. srpnja 2017.

Sadržaj

1. Uvod 1
2. Stanje istraženosti 2
3. Prijenos rukopisa 5
4. Žanr i narativni postupci: osnovne napomene 6
5. Narativni postupci i karakterizacija likova 7
5.1. Autor 7
5.2. Venecija 10
5.3. Patricijat 14
5.4. Kralj 20
6. *Historia* i kršćanski moral 25
7. Obsidio u kontekstu hrvatske kroničarske tradicije 34
8. Zaključak 41
Izvori 44
Literatura 44

1. Uvod

Obsidio Iadrensis narativno je djelo anonimnog autora iz druge polovice 14. stoljeća. Napisano je kao politički spis svojega doba, a po književnoj vrsti ono se smatra prvenstveno kronikom. To je i povijesni izvor koji govori o političkom i vojnom sukobu zadarske komune i Mletačke Republike u razdoblju 1345.-1346. g. Autor piše o mletačkoj opsadi Zadra te o događanjima u kojima se Zadar netom prije same opsade našao. Sukob se odvijao u kontekstu uspona novoga vladara ugarsko-hrvatske krune Ludovika Anžuvinca te njegovog pokušaja ostvarivanja vlasti nad dalmatinskim gradovima i uklapanja u sastav ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Nasuprot tim težnjama stajala je Mletačka Republika koja je stoljećima aktivno sudjelovala u tvorbi političkog krajolika cijele istočne obale Jadrana te na njoj nastojala utvrditi svoju vlast i utjecaj. Izričiti cilj pisanja djela koji navodi autor jest trezveno razlaganje uzroka i tijeka sukoba te ostavljanje na spomen potomcima nasilje i okrutnost koju su bili počinili Mlečani. Zato je djelo kronološki izloženo od početaka djelovanja Ludovika na području Hrvatske i Dalmacije, same vojne opsade pa sve do ulaska mletačkih trupa u Zadar kada tekst naglo prestaje zbog nesačuvanog kraja. Autor iznosi nasilja obiju strana te u nekim situacijama detaljno opisuje pojedinačne bitke što pridonosi dinamici priče. Iako želi ostaviti dojam objektivnosti u tim slučajevima, posve je jasno da autor simpatizira kralja Ludovika u opisima njegove osobe i postupaka te izražava veliku privrženost svojoj komuni. Za njega ta komuna propada zbog nedostatka mudrosti i pobožnosti koje su u prošlosti krasile upravljače grada. Stoga je kralj, kao Božji namjesnik na zemlji, jedini koji može vratiti stanje komune u red. Venecija je s druge strane za njega pojam zločina i grijeha te je opisuje iznimno negativno, kao i osobe koje služe na njezinoj strani (lokalni plemići). Moralnost koju autor ističe, bolje rečeno nedostatak iste kod mnogih aktera te zalaganje za kršćanske vrednote i slavnu povijest sugeriraju nam autorovu naobrazbu. Problem je ipak što sam autor nije poznat te nam dosadašnja malobrojna istraživanja nisu uspjela otkriti njegov identitet. Jedino znamo da je pripadao patricijskom sloju i bio za one prilike vrlo obrazovana osoba.

Cilj ovoga rada jest analizirati kakvu funkciju u ovom djelu ima autorova naracija. Pokazat ćemo da je naracija bila u službi političko-ideološke promidžbe ugarsko-hrvatskog vladara i njegove dinastije te obrane i legitimiranja ideologije patricijskog sloja u zadarskoj komuni kojoj je sam autor pripadao. Analizirat ćemo stilske odrednice djela kojima ćemo pokazati da se ovdje radi ne samo o kronici kako se do sada smatralo, već i o historiji te određenim dijelom memoaristici. Kroz te odrednice autor progovara učenim i moralizatorskim jezikom

kojim obrazlaže svoja ideološka i politička uvjerenja, posebice kada se uzme u obzir kraljeva osoba o kojoj niže topose karakteristične za srednjovjekovne vladare. Zato će se ova analiza fokusirati na sadržaj i dijelove teksta koji su mišljenje i kritika samoga autora, a moguće ih je smjestiti u postojeće književno-teorijske okvire te kulturalne obrasce.

2. Stanje istraženosti

Djelo *Obsidio Iadrensis* poprilično je neistraženo i zanemareno, kako u hrvatskoj književnosti tako i u historiografiji. Tek je nekolicina autora od druge polovice 19. st. do današnjeg vremena odlučila istraživati određene aspekte te su nam time uspjeli dati određene spoznaje o samome djelu. Prvi je djelo analizirao Franjo Rački u *Književniku* 1864. g., uspoređujući razlike između djela *Obsidio Iadrensis* te pro-mletačkog djela *Chronica Iadertina* koje opisuje isti događaj. Djelujući i misleći u okvirima nacionalne historiografije postavlja sukobljene strane, Zadrane i Mlečane, u nacionalno-političku stvarnost vlastita vremena. Za njega su u 14. st. u Dalmaciji postajale dvije „političke stranke", hrvatsko-ugarska i mletačka, čime je prikrio svu složenost onovremenih odnosa Mletačke Republike, anžuvinske dinastije, zadarske komune te pripadajućeg joj zaleđa u kojem su djelovali velikaši različito nastrojeni prema anžuvinskoj kruni koje je ona htjela imati pod svojom centralnom upravom. Također je oprezno naznačio mogućeg autora djela *Obsidio,* zadarskog nadbiskupa Nikolu Matafara. No to je pitanje, kao i čitavo djelo, ostavio na daljnja razmatranja budućim *poviestnicima*.[1]

Dugi niz godina djelo je potpuno zanemareno u vidu kritičke obrade, a tek Veljko. Gortan spominje u časopisu *Umjetnost riječi* 1970. g. moguće smjernice u budućim istraživanjima. Nije mogao samo na temelju autorove naobrazbe, plemićkog podrijetla i sl. odrediti njegov identitet. Iznosi ipak pretpostavku da se ime ne spominje u djelu iz straha ako je napisano prije 1358. g. Godina je značajna jer su do tada Mlečani još vladali Zadrom dok nisu potpisali mir s kraljem Ludovikom prema kojem je on zaposjeo dalmatinske krajeve. Ako je autor htio ostati relativno siguran u vrijeme vladavine Mlečana prije te godine, ne bi spominjao svoje

[1] Franjo RAČKI, „Dva ljetopisa o obsjednuću grada Zadra god. 1345-46" u: „Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku poviest srednjega vieka", *Književnik* I, br. 1., 1864., 557.

ime da se ne izloži negativnim posljedicama od mletačke vlasti koju u svom djelu kritizira. Nakon potpisa mira 1358. g. autor bi bio u mogućnosti bez straha navesti svoje ime.[2]

Tek je Nada Klaić bila ta koje je poduzela nešto širu interpretaciju djela te mu pokušala utvrditi autora. Pretpostavljala je osobu nadbiskupa Nikole Matafara kao autora *Obisidia* zbog više činjenica nevezanih uz samo djelo. Povezala je činjenice da je Matafar bio protivnik Mlečana, pristalica Anžuvinaca i kralja Ludovika. Sam autor djela navodi da je plemićkog podrijetla, a razina pismenosti, verziranost u teološkim konceptima srednjega vijeka, grecizmima i sl. savršeno se uklapa u opis Matafarove osobe. Također, na svom životnom putu prošao je studije u Padovi i boravio u Ugarskoj, a po dokumentima i širini shvaćanja samoga sukoba Venecije i Zadra razvidno je da je autor morao biti unutar zadarske političke elite kako bi mogao uopće doći do takvih podataka.[3]

Neven Budak napisao je jedan pregledni članak o djelu *Obsidio.* U njemu se dotiče problematike autorstva pri čemu se slaže s gore navedenom tezom N. Klaić te ocjenjuje djelo kao izvanredan književni doseg autora klasične naobrazbe u razdoblju predrenesanse 14. st. na području Dalmacije.[4]

Dolores Butić piše o karakteristikama srednjovjekovnog latiniteta te neologizmima i izmjenama karakterističnima za područje Zadra. Izvlači primjere neologizama, grecizama, kristijanizama i sl. te na taj način stavlja leksik djela u zadarsko govorno područje. Djelo postavlja u visoke dosege pismenosti, što zbog klasične naobrazbe, što zbog karakterističnog leksika koji se upotrebljava u djelu, a ocrtava lokalni govor. Prema mišljenju Butić te karakteristike također svjedoče o kulturno-ekonomskim vezama s talijanskim gradovima.[5]

Sandra Begonja je istraživala isključivo podatke koji prikazuju mletačku vojnopomorsku moć. Uzimajući u obzir sve prikaze bitki pokušala je stvoriti kontekstualiziranu slikumletačkih snaga, tj. njene tehnike, oružja i opreme. Kako je *Obsidio* rijedak izvor iz kojeg možemo iščitati takve informacije, a autor često nije dovoljno precizan u opisu, Begonjina analiza

[2] Veljko GORTAN, „Obsidio Iadrensis (Opsada Zadra)*", Umjetnost riječi* 14/1-2, 1970., 101.
[3] Nada KLAIĆ-Ivo PETRICOLI, *Zadar u srednjem vijeku do 1409. Prošlost Zadra* knj. 2, FFZd, Zadar , 1976.
[4] Neven BUDAK, „Obsidio Iadrensis" kao povijesno i književno djelo naše predrenesanse", *Radovi, razdio društvenih znanosti*, FFZg, Zagreb, 1984., 353.
[5] Dolores BUTIĆ, „O leksiku djela Obsidio Iadrensis", *Annales, Series Historia et Sociologia*, Pula, 2012., 439.

shodno tome ima upravo velika ograničenja koja se tiču preciznosti podataka i njihove vjerodostojnosti.[6]

Miroslav Kurelac i Damir Karbić autori su uvodne studije kritičkog izdanja djela *Obsidio*. U njoj između ostalog izlažu povijesni značaj Zadra kao grada unutar prostora pod ugarsko-hrvatskom krunom te kontekstualizirane odnose na relaciji Venecija – Anžuvinci – hrvatsko plemstvo – dalmatinski gradovi u 14. st. To je do sada najbolja studija u kojoj se analiziraju težnje i dosezi kako mletačke tako i anžuvinske politike na istočnoj obali Jadrana. Također se dotiče i zasebnih politika koje su vodili hrvatski plemići u Dalmaciji i njenom zaleđu, a bili su nominalno anžuvinski vazali. Isprepleteni interesi dviju velikih sila na tom prostoru i problematika uspostave administrativnog kraljevskog aparata prepoznaje se kao značajan faktor koji je doveo do sukoba Venecije sa Zadrom (i Ludovikom), ali je prevladavao i tijekom samog sukoba u vidu vojne pomoći Zadru (bosanski i slavonski banovi). Valja istaknuti značaj samoga izdanja u kojem se nalazi ova uvodna studija.[7] To je nakon više od dva stoljeća novo, suvremeno izdanje s kritičkim aparatom. Djelo je tako postalo dostupno i razumljivije širem čitateljstvu zbog prijevoda na hrvatski jezik, a znanstvenicima nadasve temeljna studija na kojem se lakše mogu dalje analizirati sadržajne, žanrovske i druge razine ovoga djela.

Imajući u vidu zbir ovih studija, lako je ustvrditi kako je *Obsidio* dolazio na stol istraživačima na određenim razinama. Polovica studija odnosila se podjednako na političke aspekte i pitanje autorstva – koje nam još uvijek ostaje nepoznanica, dok se drugi dio studija odnosi na književne i leksičke aspekte. Istraživanja koja su analizirala političke odnose uspjela su iznijeti jasnu sliku sukobljenih strana te povezati interese nižih, lokalnih plemića u glavni narativ. Međutim, ostaje istražiti mletački kut gledanja (*Chronica Iadertina* je istraživao Rački, no potrebna je suvremenija analiza) te diplomatske i druge izvore kojima bi mogli otkriti uravnoteženiju sliku glavnog sukoba. Također se to odnosi na lokalno plemstvo i patricijat. Zahvalna je zato uvodna studija Kurelca i Karbića koja služi kao izvrsno polazište za takvo istraživanje. Što se tiče istraživanja iz jezika, književnosti i književne teorije, ona su nam pokazala karakteristike leksika kojim se autor služio. Time su većinom poslužila u

[6] Sandra BEGONJA, „Srednjovjekovno djelo Obsidio Iadrensis / Opsada Zadra kao povijesni izvor za prikaz vojnopomorske moći Venecije u 14. st.“, *Povijesni prilozi 47*., Zagreb, 2014., 81.
[7] Branimir GLAVIČIĆ-Vladimir VRATOVIĆ- Damir KARBIĆ-Miroslav KURELAC-Zoran LADIĆ, *Obsidio Iadrensis/Opsada Zadra*, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, 54. Scriptores VI., HAZU, Zagreb, 2007., vidi: Kurelac - Karbić, „Uvod“, *Obsidio*, 19.

pokušaju otkrivanja autorstva te su u manjem obujmu pokazala uklopljenost zadarskog kraja 14. st. u srednjovjekovne književne tokove sa svojim lokalnim specifičnostima.

Pomak koji pokušava napraviti ovaj rad odnosi se na književno-teorijska gledišta, tj. naratologiju. Usredotočit ćemo se i na stilsku analizu kojom bismo redefinirali žanrovske odrednice samoga djela i pokazati da se djelo ne može šablonski svrstati u jedan teorijski postavljen žanr. Također ćemo se posvetiti metatekstualnosti djela kako bismo ustvrdili ideološko-političku podlogu koju autor svojim pisanjem otkriva. Time bismo uspjeli dobiti suvremeniju spoznaju djela *Obsidio* koja bi nam pokazala odnos teksta i stvarnosti.

3. Prijenos rukopisa

Postoji nekoliko prijepisa i izdanja djela *Obsidio*, međutim, originalni rukopis nije ostao sačuvan. Prvi među prijepisima je onaj Franje de Fumatisa iz 1532. godine za koji se pouzdano ne zna je li prijepis rukopisa samoga izvornika.[8] Taj je prijepis preuzeo Ivan Lučić te i sam napravio prijepis koji se danas čuva u Biblioteca Apostolica Vaticana. Taj prijepis je objavio u prilogu *Scriptores rerum Dalmaticarum nondum impressi* svoga djela *De regno Dalmatie et Croatiae libri sex*, 1666. g.[9] Taj objavljeni tekst stoljeće kasnije preuzima Johann Georg Schwandtner i objavljuje ga u svom djelu *Scriptores rerum Hungaricum, Croaticarum et Dalmaticarum*, 1748. g.[10] Još je jedan prijepis djela koji se čuva u Znanstvenoj knjižnici u Zadru. Njega je prepisao zadarski bibliotekar i starinar Domenico Ignazio Frauenberger. Pored svih ovih izdanja i rukopisa postoji još i suvremeno izdanje rukopisa akademika Veljka Gortana, priređeno u suradnji više autora. Upravo na temelju toga recentnog izdanja napravljen je ovaj rad. Ono što Gortan nije uspio za svoga života dovršiti, nastavili su autori Branimir Glavičić, Miroslav Kurelac i Vladimir Vratović, kasnije Damir Karbić te Zoran Ladić. Izdanje je objavilaobjavila HAZU 2007. Ono je nastalo na temelju kolacioniranja svih rukopisa, a prijevod je osuvremenjen zajedno s uvodnom studijom, znanstvenim aparatom i dr.

[8] KURELAC-KARBIĆ, „Uvod“, *Obsidio*, 19.
[9] KURELAC-KARBIĆ, „Uvod“, *Obsidio*, 20.
[10] KURELAC-KARBIĆ, „Uvod“, *Obsidio*, 20.

4. Žanr i narativni postupci: osnovne napomene

Žanrovske odrednice djela *Obsidio* nisu do sada jasno definirane te se djelo generalno uzima kao kronika. Ona ne opisuje doduše duže vremensko razdoblje, već jedno veoma kratko. Uzevši u obzir kratkoću opisanog razdoblja, djelo obiluje detaljnim prikazima svakodnevice, pogotovo u vojnom i diplomatskom aspektu. No, određeni dijelovi narativa daju mu na slojevitosti te samim time obogaćuju odrednice žanra. Zato se u početnim poglavljima ove analize daje naglasak upravo na višeslojnost koja će nam pokazati kako djelo nije samo kronika, već i historija. Ukratko, kronika predstavlja žanr koji se ponajviše odlikuje svojim uređenim vremenskim slijedom, a zatim i poučava čitatelja primjerima drugih i ukazuje na pogreške koje su neki akteri događaja počinili. Historija je, s druge strane, češće stilski i sadržajno dorađenija. Ona podrazumijeva pripovijedanje pri čemu svojim skupljenim i razloženim podatcima izvještava ono istinito, tj. razlikuje ispravno od neispravnog kako bi mogla opominjati na nevaljale postupke ili ohrabrivati na valjane. U srednjovjekovnom kršćanskom kontekstu, historija sadrži i povijest spasenja, u kojoj se prepoznaju biblijski motivi koji opominju o vječnim vjerskim istinama, a ponavljaju se u svjetovnoj promjenjivosti.[11] Djelo se može promotriti i kroz aspekt žanra memoaristike u kojem autora nalazimo kao društveno-politički svjesnog i aktivno angažiranog pojedinca. Nadovezujući se na to, postavlja se pitanje koja je to društveno-politička poruka i tko je autor? Iz ideoloških konstrukata sadržanih u narativnim postupcima pokazat ćemo da djelo odražava ideološki sklop zadarskog patricijata u službi Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Promotrit ćemo te poruke kroz ceremonijale spomenute u djelu i time argumentirati da su ti performativni postupci služili ne samo u stvaranju modela mišljenja, već i u formiranju identiteta patricijata te bili integralni dio u stvaranju i legitimaciji ideologije vladajuće elite.[12] Autor zato može biti i sam dio narativa koji konstruira. Bilo putem aktivnog komentiranja ili ubacivanja točno određenih dijelova, on gradi priču na specifičan način. U srednjovjekovlju to je svijet kršćanskih arhetipova koje zamjećujemo u referiranju na Bibliju i druge religijske spise. Taj svijet je sazdan u kontrastiranju dobra i zla, u kojem likovi zauzimaju jednu ili drugu stranu. U ovom djelu, to su „likovi" Zadra (patricijata) – grešne zajednice koja se treba pokajati Bogu

[11] Radoslav KATIČIĆ, „Toma Arhiđakon i njegovo djelo", 383-393.., u: *Historia Salonitana, Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika: historia salonitanorum atque spalatinorum pontificum,* Književni krug, Split, 2003.

[12] Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, *Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb; Dubrovnik, 291-323.

radi iskupljenja; Venecije – ona predstavlja zlo, đavlovog poslanika koji muči grešnika: kralja – idealiziranog spasitelja. Njegova osoba u većini spomena u djelu idealna je slika srednjovjekovnog monarha čija vlast, moć i ugled predstavlja prirodni poredak društva. Preciznije, srednjovjekovna pravna misao stvorila je institut *corpus mysticum* koji je podrazumijevao dvije kraljeve osobe. Jedna je fizička, smrtna i prolazna kao sve druge. Druga je mistična, a u njoj su sadržani sva vladarova vlast, dužnosti i prerogativi. Takva misaona konstrukcija stvorila je stabilan okvir nasljeđivanja krune upravo kroz spomenuto mistično tijelo koje bi prešlo na fizičkog nasljednika. To mistično tijelo je zbog svojih nadljudskih, vječnih i religijskih (kristoloških) atributa u srednjovjekovnom imaginariju stvaralo karizmatičnu, polubožansku sliku kralja.[13] Iz takvih shvaćanja razvijeni su toposi kralja koji su mu pridavali atribute i shvaćanja bez obzira na njegovu stvarnu osobnost i njegove postupke. Toposi, tj. *loci communes* definirani su kao utvrđeni misaoni obrasci ili općeprihvaćene metafore u književnosti koji su se koristili od antike do renesanse.[14] Nasuprot tomu, Venecija u naraciji djela stoji kao svojevrstan anti-topos, puna negativnih osobina. Analizirajući i ostale vrste toposa prikazat ćemo koliko su autorovi narativni postupci inovativni, a koliko posuđuje već korištene obrasce i uklapa se u srednjovjekovne književne tokove.

5. Narativni postupci i karakterizacija likova

5.1. Autor

Sama fabula djela *Obsidio* sadrži opis političkog i vojnog sukoba između Venecije i Zadra u vremenskom razdoblju od 1345. do 1346. godine. Pisac kroz taj vremenski raspoređen tijek događaja uspijeva složiti priču o mletačkoj opsadi Zadra koja je nastala zbog priklanjanja zadarske komune kralju Ludoviku. Ludovik je na hrvatskom području vojnim putem vršio konsolidaciju vlasti među svojim vazalima. Zadar, našavši se pod opsadom, traži pomoć kralja Ludovika koji dolazi s vojskom na područje Zadra. Zatim komuna biva razočarana kada kralj zbog nevjernosti svojih vazala nije u mogućnosti priskočiti u efektivnu pomoć. Kralj napušta područje, stanovnici grada se bune protiv vlasti u komuni i time onemogućuju bolju

[13] Ernst H.KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies. A study in Medieval Political Theology*, Princeton, 1997., 199.
[14] Usp. o tom općenito u europskoj srednjovjekovnoj književnosti: Ernst CURTIUS, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, Zagreb, 1998.

obranu grada. Venecija uskoro slama obranu, razvlašćuje upravljače grada i nameće svoje uvjete vladanja. Priča se naglo prekida zbog nesačuvanog kraja djela.

Ovo je ukratko osnovna shema naracije djela. Ono sadrži čvrstu narativnu sukcesiju karateristčnu za pripovjedna djela hrvatskog srednjovjekovlja. „To proizlazi iz osnovne epske situacije gdje je stvaranje napete i zanimljive fabule jedan od osnovnih zakona fabuliranja. U nju se unosi samo ono što je važno za krajnji cilj pripovjedne strukuture, te da se na pojedinim pojavama osvjetljava samo ono što je važno za svrhu radnje u idejnom i ideološkom pogledu.“[15] Upravo to idejno i ideološko vrijedno je dubljeg razlaganja. Ono nam pored kostura priče otkriva koje su to poruke sadržane u samom tekstu te zašto je tekst sastavljen upravo na takav način. Pripovjedna djela srednjovjekovne književnosti najčešće su alegorije kršćanskog predznaka i autor zato gradi priču koja prikazuje ljudsko iskustvo kao arhetipsko, tj. ponavljajuće i sveopće. Pojam spontanog pisanja bez utjecanja tradiciji nije bio slučaj u srednjem vijeku i zato se razlikuje uvelike od današnjeg vremena što nosi sa sobom rizik pogrešnog vrednovanja tekstova iz toga razdoblja kao plagijata i nekvalitetnih te „neoriginalnih“ ponavljanja jedno te istog.[16] Za srednjovjekovne pisce, također i za autora djela *Obsidio,* oblik razvijanja fabule jest odnos dobra i zla utjelovljen u likovima preko kojih on odaje svoje motive i ideje.[17]

Uzet ćemo za primjer početak djela *Obsidio* kako bismo prikazali način razvijanja fabule i ulogu autora u samoj fabuli. Prije početka izlaganja priče, autor u prologu progovara kroz biblijsku alegoriju o palom Davidu, Božjem miljeniku koji je spoznao svoj grijeh spram Boga. Počeci srednjovjekovnih djela često i jesu obilježeni nekom formulom ili toposom što ih je srednjovjekovlje preuzelo iz antičke ili ranokršćanske retorike i modificiralo u svom duhu. Alegorija s početka jest jadikovanje Davida pred Bogom što ga je kaznio zbog počinjenih grijeha. Na isti način i Zadar je spoznao taj grijeh, kada ga već dugo vremena Venecija ponižava i stavlja na muke zbog odavanja materijalnim užitcima i odbacivanja pravednosti.[18] Tu se prepoznaje ono arhetipsko, a to je grešan čovjek kojem je potrebno iskupljenje pred Bogom. Nekoć je to bio David, a sada je to Zadar. Događaji jesu različiti, ali bit je ostala nepromijenjena. Autor iskorištava biblijske reference kako bi pokazao koliko su ljudske

[15] Dunja FALIŠEVAC, *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*, Liber, Zagreb, 1989, 32.
[16] Marija-Ana DÜRRIGL, *Čti razumno i lipo: ogledi o hrvatskoglagoljskoj srednjovjekovnoj književnosti*, Hrvatska sveučilišna naknada, Zagreb, 2007., 174.
[17] FALIŠEVAC, *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*, 30.
[18] *Obsidio*, 115. [I, 1].

sudbine u svojim pojedinačnim slučajevima zapravo podložne sveopćim obrascima iznad kojih stoji Bog. Bog je implicitni subjekt kojem je sve podređeno. Zato sve što se odvija u tekstu biva tumačeno kroz prizmu Božje volje i providnosti. Svaki događaj je dio Božje volje i njegova plana preko kojeg čovjek spoznaje svoju grešnost i potrebu iskupljenja.

U drugom poglavlju autor nam naglašava koji su razlozi pisanja.[19] Razlozi koje navodi su zamolba prijatelja da trezveno iznese prošle događaje onakvima kakvi su bili (mletačko nasilje nad Zadranima). No, neosporno je da su ti događaji zgrozili autora te mu je to jedan od razloga što je htio napisati nešto o njima. Zatim počinje razlagati priču kronološkim slijedom počevši od dolaska kralja Ludovika na vlast i nizanja njegovih vojnih pothvata. Pisanje u tom dijelu većinom je prepričavanje događaja i zgoda koje je kralj doživio na svom pohodu. Pisac u trećem poglavlju počinje opisivati političke prilike koje su dovele do same opsade Zadra.[20] Za njega je bitno bilo početi kratkim prikazom dolaska anžuvinske dinastije na ugarsko-hrvatsko prijestolje, počevši od vladavine Karla Roberta, nastavljajući do Ludovika, čiji pothvat nadalje prezentira. Odajući dojam objektivne raščlambe, kako je autor naveo na početku da želi prikazati događaje, dobivamo pogled na političke prilike i odnos između Ludovika i plemstva hrvatskih krajeva u kojima su se Šubići Bribirski opirali kraljevoj vlasti.[21] Ludovik je morao ovladati strateškim utvrdama u njihovim rukama, a načeo je ta utvrđenja preuzimanjem Knina nakon smrti kneza Nelipca 1344. godine. Ostrovica i Klis ostali su u rukama Bribiraca što nije omogućilo Ludoviku kontrolu dalmatinskog zaleđa.[22]

Iz primjera o moralnom padu čovjeka i razlaganja o Ludovikovim pothvatima možemo saznati nešto o samoj ulozi autora u tekstu. Naime, on se pojavljuje jednom kao angažiran pripovjedač, a drugi put kao „hladan“ pripovjedač, s ciljem da što objektivnije iznese prošle događaje. U prvom slučaju s alegorijom o Davidu pisac pokazuje svoju osobnu emocionalnu i idejnu angažiranost smatrajući da je grad Zadar krenuo krivim moralnim putem i da ga zbog toga čeka kazna.

[19] *Obsidio*, 118. [I, 2].
[20] *Obsidio*, 120. [I, 3].
[21] *Obsidio*, 118. [I, 2].
[22] Tomislav RAUKAR, *Hrvatsko srednjovjekovlje. Prostor, ljudi, ideje*, ŠK, Zagreb, 1997., 79.

„Derelinquat enim ergo impius uiam suam et Deus ipsius miserebitur, reuertatur ad Dominum, et gressus sui prospentur in sempinternum.“[23] – očita je moralna prosudba koju autor vrši u tekstu.

Drugi dio koji obuhvaća prepričavanje događaja vezanih uz Ludovika dopušta autoru da izgradi sliku o sebi kao neutralnom pripovjedaču. To radi na način da se ne ubacuje svojim komentarima i alegorijama u tekst. Zato se može činiti da autor pokazuje emocionalni odmak od samih događaja, no u određenim trenucima pisac se opet pojavljuje pokazujući emocionalni i ideološki naboj. „Felix Karolus, Vngarorum rex, debitum dum sue fatalitatis exoluisset...“[24] početak je paragrafa koji suptilno pokazuje piščevu privrženost anžuvinskoj lozi. Pregršt je takvih primjera od kojih ćemo neke razložiti u daljnjem tekstu, no važnije je za sada ukazati na načine kojima pisac gradi svoju „objektivnost“. Ona se neminovno mora vezati na piščev odabir tekstualne građe koju smatra vrijednom spomena. Vrijedno je spomenuti sve ono što podupire namjeru nekog agensa priče (Bog, kralj, Venecija, patricijat), njegova duševna stanja, emocije i okolnosti.[25] Autor je, kako smo već spomenuli, neodvojiv od samog teksta te je i sam subjekt jer aktivno komentira i vrednuje događaje i likove. Kako odabire što će ući, a što će biti izostavljeno iz teksta, tako će i tekst sadržavati autorove vlastite ideje i ideološke postavke. Time se očituje njegova angažiranost i svrha samog pisanja.

5.2. Venecija

Nakon autorovog uvoda o Anžuvincima slijedi dio o kraljevu dolasku u hrvatske i dalmatinske krajeve u srpnju 1345. godine s ciljem konsolidacije svoje vlasti. Kada se nalazio u Bihaću, pored drugih gradova i Zadar mu je uputio poslanike. Iako je kralj već otišao, a izaslanici nisu uspjeli izvršiti svoju zadaću, Venecija se, kako autor navodi, razljutila.[26] Naime, u svom posjedu držala je brojne dalmatinske gradove, a Zadar je bio najveći i najvažniji među njima. Autor iznosi da je Venecija počela s vojnim pripremama, opremivši brodovlje za pohod prema Zadru, no usporedno je diplomatskim putem pokušala „omekšati“

[23] *Obsidio*, 119. [I, 2] (prijevod 118.): „Zato neka grešnik napusti svoj put, i Gospod će mu se smilovati; neka se vrati Gospodu, i njegovi će koraci biti sretni na vijeke.“
[24] *Obsidio*, 121 [I, 3] (prijevod 120.): „Kada je sretni Karlo, ugarski kralj, napustio ovaj svijet,...“
[25] Umberto ECO, „Pripovjedne strukure u procesu čitanja“ u: priredio Vladimir BITI, *Suvremena teorije pripovjedanja*, Globus, Zagreb, 1992., 206.
[26] *Obsidio*, 128. [I, 5].

doček tog istog brodovlja.[27] Iznesenih pet pisama koje je zadarskim vlastima u srpnju uputio dužd Andrija Dandolo prikazuje diplomatski slatkorječive poruke kojima Venecija potvrđuje uzornu odanost i vjernost te je zato Zadar pod posebnom prismotrom i skrbi dužda.[28] Vjernost Zadrana dužd će dodatno osnažiti slanjem provizora i brodovlja s vojskom u tzv. krajeve Slavonije:

„Curis assiduis ad conseruationem uestram et aliorum nostrorum fidelium et terrarum misimus ad uos et ad partes Slaouniae nostros prouisores, ut circa ea, que sunt honoris nostri et salutis uestre et terrarum nostrarum, ualeant prouidere et diligentius procurare.“ [29]

„...quem cum nostris galeis et armata breuiter ad ipsas partes mittemus, parati etiam omni alio subsidio subuenire, ut uidebimus conuenire,...“[30]

Čitava misija poslanika prošla je uspješno u Zadru koji je s veseljem primio duždeva pisma i providure. Obišavši i druge gradove kako bi učvrstili svoju vlast, providuri su zapravo osiguravali vojnu potporu jadranskih komuna kao svojih vazala u planiranom vojnom pothvatu protiv Zadra. Upravo takav slijed događaja autoru je dovoljan da početak sukoba opiše kao prijetvornost i nepoštivanje pravde i zakona.

„Hec autem ipsi Veneti inique et fradulenter peragebant, ut possent aptius eorum perfidam conceptionem efficaciter terminare, certe Deum qui est causa causarum et primum ens, eorum oculis minime circumpotentes nec aliquod genus coloris iustitiae inspicientes sicut illi, qui sine lege erumpnosam ducunt uitam.“[31]

Autor gradi svoju priču na antitezi dobra i zla, prikazujući Veneciju kao negativnog junaka priče. Osim samog opisivanja događaja, on angažirano komentira postupke svojih likova. Za njega Venecija predstavlja nekoga tko radi sve obrnuto od života upućenog Bogu i spasenju. Čak i u trenutcima kada samo iznosi „objektivnu“ situaciju, on zapravo gradi narativ koji za

[27] *Obsidio*, 128. [I, 5].
[28] Na nav. mj.
[29] *Obsidio*, 131. [I, 5] (prijevod 130.): „U trajnoj brizi za očuvanje vaše i drugih naših vjernih podanika i zemalja, poslali smo k vama i u krajeve Slavonije svoje provizore da bi se mogli pobrinuti i čvršće osigurati ono što se tiče naše časti, a probitka vašeg i naših zemalja.“
[30] Na nav. mj. „Doskora ćemo ga (vrhovnog kapetana – mletačkog namjesnika, vojnog zapovjednika na čelu vojske poslane na Zadar, op. T.Z.) poslati u te krajeve s našim galijama i s kopnenom vojskom, spremni priteći u pomoć i svakom drugom potporom, kako budemo vidjeli da je prikladno.“
[31] *Obsidio,* 137. [I, 6] (prijevod 136.): „No to su Mlečani radili zlobno i himbeno da bi što lakše mogli ostvariti svoju prijetvornu zamisao. Pri tome doista nisu nimalo imali pred očima Boga, koji je uzrok svih uzroka i vrhovno biće,.niti su se obazirali na bilo kakvu bar prividnu pravdu poput onih koji bijedno provode život u bezakonju.“

krajnji cilj ima što detaljnije i eksplicitnije pokazati himbu, prijetvornost, zlo, tj. sve ono što Venecija kao zli lik radi Zadru, grešniku i otkupljeniku. To se očituje u citiranju diplomatskih izvora koje njemu u ovome slučaju služe upravo kao „čvrste činjenice“, nešto zapisano u službenom obliku što ostavlja dojam ozbiljnosti i legitimnosti.[32] Onda na to autor nadovezuje svoje misli pune pokuda.

Djelo je zapravo puno takvih primjera gdje autor ne propušta angažirano komentirati svaki okrutan ili lukav postupak Mlečana. Nijedan takav postupak nije odvojen od karakterizacije lika Venecije (kao i bilo kojeg drugog bitnog ili manje bitnog lika unutar djela). Može se reći da sve ono što Venecija čini i što dodirne pretvara u pokvarenu verzije iste stvari ili lika. Primjer za to su u manjoj mjeri slavonski ban Nikola te bosanski ban Stjepan za kojeg nije ni bio preveliki problem postaviti ga u cijeloj priči kao negativan liknegativan lik zbog suprotstavljenog odnosa suprostavljenog anžuvinskoj kruni. Zamisao Anžuvinaca o jakoj vlasti podrazumijevala je uklanjanje protivnika u redovima feudalne vlastele. Tada je Ludovik, a prije njega Karlo, bio nedovoljno jak da osigura zaleđe dalmatinskih gradova. Važne strateške utvrde još su uvijek bile pod Bribircima, a ovdje vidimo kako ni banovi Bosne i Slavonije nisu bili istinski odani kruni. U mletačkim spisima postoje iskazi zahvalnosti mletačkog vijeća zapovjednicima mletačke vojske pod Zadrom jer su uspjeli sklopiti dogovor s Ugrima.[33] Uz to, u Bosni je u to vrijeme bila jaka heretička sljedba krstjana združena sa samim bosanskim vladarima. Na poziv zadarskih izaslanika da im ban što hitrije pomogne ovako je autor prokomentirao:

„Et cum ipsi nuntii coram Stephano bano Bosnensi, rebelli dictae vniuersalis basilicae, et Nicolao, totius Slauioniae bano, ducibus totius militiae presentati fuissent ab esi dum humiliter inquisiuissent causam tantarum induciarum... Sed ille Stephanus banus cum eorum complicibus et maioribus tyronibus ipsius exercitus potius crumenam auro et numismate Venetico...elegerunt resarcire, quam tam excellentem gloriam et laudabilem velle suo naturali domino asscribere sicut ille qui magis dedecus quam laudem aquirit.“ [34]

[32] *Obsidio*, 128-134. [I, 5].
[33] KLAIĆ - PETRICOLI, *Zadar u srednjem vijeku*, 302. – Vidi ovdje bilješku 60.
[34] *Obsidio*, 167. [I, 17] (prijevod 166.): „Čim su se ti izaslanici pojavili pred licem Stjepana bosanskog bana, odmetnika od univerzalne crkve, i Nikole, bana čitave Slavonije, pred zapovjednicima cijele te vojske, ponizno ih upitaju za uzrok tolikog otezanja.... Ali taj ban Stjepan sa svojim sukrivcima i viši dvorjanici iz te vojske radije su mletačkim zlatom i novcem popunili svoju kesu... negoli su htjeli svom prirodnom gospodaru pribaviti tako uzvišenu slavu i pohvalnu čast, poput čovjeka koji radije stječe sramotu nego pohvalu. „

Zato ban Stjepan s velikom lakoćom može ispasti negativan lik, pogotovo kada autor navodi da je u dosluhu s Mlečanima i da oni isplaćuju njega i njegove suradnike zbog čega bi bili spremni ostati po strani s vojnom silom koju je kralj Ludovik od njih zatražio da s njom priskoče u pomoć. Kritika je to bana i njegovih suradnika, ali povrh svega same Venecije koja takoreći kvari normalne i pravedne odnose među ljudima zbog svoje zlopakosti i sezanja za moći. Ona krši politički te združeno s tim i moralni poredak prema kojemu je kralj prirodni vladar hrvatskih krajeva i dalmatinskih gradova. Njeno nastojanje da podvrgne zemlje i gradove koje joj po pravu ne pripadaju vuče sa sobom i poticanje drugih na grijeh, kao što to sam đavao radi.

Upravo tako je autor obrazložio svoje viđenje Venecije u početku svoje druge knjige. On kroz biblijsku alegoriju (spominje obraćanje Pavla Efežanima koji im savjetuje da na sebe navuku božansku ratnu opremu) prikazuje borbu između Venecije i Zadra kao borbu između Krista i đavla.

„*Induite vos armatura Dei, ut possitis stare aduersus insidias diaboli!* [35] vas Electionis Paulus ad illam turbam Ephesiorum, ad quam tam grandem gerebat caritatem, vt assumentes arma caelestia, aue sunt scutum, lorica et galea, per que dolositates dyabolice protinus arripiunt....Tuis hostibus, antiquo pariter et dyabolus, qui iam diu te afflixit, Veneticus recitatur populus. Sit quippe tuum proprium scutum in tuo ore veritas virtuosa, sit etiam tua lorica in pectore et iecore prefixa comendabilis charitas atque tua sit galea in capita stabilita humilitas benigna.“[36]

Putem alegorije i ponavljanja jednakovrsnih opisa Venecije kao zlog lika konstruira se i dodatno pojačava dihotomija dobra i zla, vječna borba čovjeka protiv zemaljskih grijeha. Naracija djela time dobiva i na svojoj estetskoj vrijednosti. Te vrijednosti nisu jednake vrijednostima antičke umjetnosti, iako srednjovjekovna umjetnost poseže za njom. Umjetnost autorova vremena pak služi didaktično-moralno-religioznoj svrsi.[37] Ovdje autor kroz izlaganje

---

[35] Ef. 6, 11.
[36] *Obsidio,* 205. [II, 1] (prijevod 204.): „*Navucite na sebe božansku ratnu opremu da se možete odupirati đavolovim zasjedama* – veli izabrano sredstvo[36] Pavao onom mnoštvu Efežana prema kojima je gajio tako veliku ljubav, neka uzmu nebesko obrambeno oružje, a to su štit, oklop i kaciga, pred kojim đavolske varke smjesta udaraju u bijeg....Među tvojim neprijateljima uz starog neprijatelja đavla, koji te je već odavno shrvao, spominje se mletački narod. Neka zato tvoj vlastiti štit bude kreposna istina u tvojim ustima, neka također tvoj oklop bude preporučljiva ljubav usađena u grudima i jetri i neka tvoja kaciga bude dobrostiva poniznost smještena u glavi.“
[37] FALIŠEVAC, *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*, 34.

takve moralne priče retorički nudi savjete i opomene Zadranima (iako je događaj već odavno svršen), a zapravo ih nudi samom čitaocu svoga djela. Tu se onda očituje interakcija pisca i publike gdje svatko tko bude u prilici čitati, zna što će mu se dogoditi ako ne usmjeri svoj život kršćanskim vrlinama. S obzirom na to da je djelo i eksplicitno sastavljeno da opomene i pouči, svi primjeri spomenuti u knjizi daju se raspoznati kao takvi.[38] Takva je bila uloga prozne srednjovjekovne književnosti, uvijek vezana uz alegoričnost i svrstavanje svih događaja u sferu kršćanskog nauka o spasenju.[39] Zato je i Venecija ovdje kao primjer svega lošeg što se čovjeku može dogoditi kada ne vlada mudro i kada rasipno i oholo živi. Jasna je njena uloga – Venecija je naratološki predstavljena kao negativac, kao zlo, kojem se čovjek treba oduprijeti kao što se odupire đavlu. Nema spominjanja kazne za samu Veneciju, jer je ona ima ulgou đavlovog pomagača, dok je grešnik u ovoj priči Zadar. Uloge su podjeljene na arhetipski način pa zato nema drugog gledanja na Veneciju osim kao lika van mogućnosti iskupljenja.

5.3. Patricijat

Već 12. kolovoza 1345. g. kapetan mletačkih galija Petar de Canale opsjeo je Zadar s morske strane te su mu zbog toga došli u izaslanstvo zadarski knez, a kasnije i izaslanici plemenita roda.[40] Bili su posumnjali da je knez odlučio spasiti svoju obitelj i sebe na način da se fizički skloni pod zaštitu kapetana. Plemići su tražili obrazloženje vojne akcije protiv svoga grada, a ono što im je kapetan prenio, izazvalo je u njima strah. Naime, on je samo izvršavao volju svoga dužda pa je shodno tomu takva izjava onemogućavala bilo kakvu mogućnost rješavanja sukoba putem pregovora ili pomirbe. Istoga dana je udovoljio molbi franjevca Nikole da pošalje poslanike duždu kako bi diplomatski riješili situaciju, no također je dao razglasiti po Zadru da svi Mlečani moraju otići van iz Zadra u narednih nekoliko dana, očigledno kako bi građani Venecije mogli biti izvučeni na sigurno prije početka vojnog sukoba. Već sljedeći dan, u ranim jutarnjim satima, pod zapovjedništvom kapetana poubijani su stanovnici grada nakon povratka s plovidbe s otoka do grada. Prema autoru, zločin je bio demonskih proporcija zbog pokolja odraslih, ali i nejake djece koja su spavala u kolijevkama. Takvi postupci bili su tek uvod u puno goru situaciju u kojoj je Zadar morao odabrati između dvije opcije. Naime,

[38] *Obsidio*, 120. [I, 3].
[39] Više o tome u: FALIŠEVAC, *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*, 14.
[40] *Obsidio*, 138. [I, 7].

na molbe prestrašenih građana putem spomenuta franjevca, riječi odgovora mletačkog kapetana nosile su sa sobom ponudu, zapravo ultimatum – ili da sruše svoje zidine i utvrđenja te se predaju mletačkoj vlasti putem postavljenog kneza, ili se pokušaju vojno oduprijeti.[41]

Prema autoru, za Zadrane je probitačnija odluka bila ta da se odupru mletačkoj moći. U djelu nije bez razloga zapisan govor jednog plemića koji obrazlaže takvu odluku.

„Hortor vos vniuersos...ut primitus cruce premuniti Christi arma sumamus, cum primum Deum superbiam odio habeat, que precipue in nostris abundat aemulis...inquiramus fauoris presidium a nato faelicis et piae memoriae Kroli regis, ipsius succesore, ut nos non deserat a prolixo aim curriculo fideles sacrae cornonae persistentes.... Spes certudinaliter in Deum et nostrum pastorem est tenenda.“ [42]

Da li je ovaj navedeni događaj stvaran ili izmišljen, izvoran ili rekonstruiran, u ovom slučaju manje je bitno s obzirom da ne mijenja daljnji tijek događaja i nije u fokusu ovoga rada. Tvrdi da pored toga što Bog stoji uz Zadrane u ovom trenutku moguće pogibli, spomenuo je govornik također i kralja Ludovika kojemu oni ostaju vjerni i smatraju da će im pomoći zbog njegove naklonosti i ljubavi. Prema tom govorniku, vjera i skromnost Zadrana pod kraljevskom će zaštitom uspjeti odagnati neprijatelja od sebe. Drugim riječima rečeno, zadarska je elita (jer plemić se obraća učenim Zadranima – *diserti Iadertini*) u novonastaloj situaciji gdje Venecija pokušava uspostaviti dominaciju nad cijelom istočnom obalom Jadrana i dalje smatrala boljom opcijom držati se radije pod sferom utjecaja ugarsko-hrvatske krune negoli Venecije. Na poslano izaslanstvo Zadrana u Ugarsku kralj je ostavio pozitivan utisak i obećao skoru pomoć. U međuvremenu, kapetan de Canale je pustošio zadarske otoke, a kopnena vojska pod vodstvom kapetana Marka Giustinianija pustošila je kopnena područja.[43] Usljedile su borbe i za sam grad, koje se kroz čitavo djelo opisuju kao žestoke i okrutne.[44]

Sljedećeg mjeseca, 8. rujna, dolazi kraljevo pismo u kojem se iznosi da je kralj krenuo s vojskom u pomoć gradu te je u tu svrhu zapovjedio bosanskom banu Nikoli da također pomogne svojom vojskom. Sami Zadrani su izgleda slavili javno po ulicama takve vijesti, a

[41] *Obsidio*, 144. [I, 9].
[42] *Obsidio*, 145. [I, 9] (prijevod 144.): „Potičem sve vas, ...da se prekrižimo i pograbimo oružje jer Bog u prvom redu mrzi oholost, a ta je veoma obilata kod našeg protivnika. ...tražimo sklonu zaštitu od sina kralja sretne i pobožne uspomene Karla (Ludovika, op. T.Z.) ... neka ne napusti nas koji smo već odavna ustrajno vjerni svetoj kruni. ...Treba pouzdano vjerovati u Boga i našega pastira.“
[43] *Obsidio*, 145. [I, 9].
[44] *Obsidio*, 148. [I, 9].

dogodila se i izvjesna promjena na političkoj razini gdje su na oružju i opremi izbrisali duždevo, a stavili kraljevo ime. Iako nemamo detaljan opis toga događaja, jedna stvar se može jasno reći. Od toga trenutka zadarska vlast je prekinula bilo kakvu političko-pravnu vezu s Venecijom a to, što je i obznanila i na simboličkoj razini putem jedne javne proslave opisane u ovom poglavlju.

„Totus vulgus laetatur, inextimabilem suscepit laetitiam, tripudia et choreas per vicos discurrere compellitur, nam tota ciuitas ingenti exultat gaudio. Nunc cantica suauia cum melodiis campanis ac tubis totam vrbem circumeundo discurrunt.... Ducem remouent, venerabile nomen regium intitulant in clypeis, galleis et aliis togis armorum in signum fidelitatis insigne cum mixtis coloribus epigramant et depingunt.“ [45]

Što se bana tiče, autor ga je okarakterizirao kao heretika i mletačkog plaćenika koji sporim korakom dolazi u zaštitu gradu.

„...heretice prauitatis alumnus, prout et eius regio tali errore a prolixitate ima temporis asseritur,...nominatus dum suum iter aripuit imperio regis, caepit deambulare in tutelam Iadrae lento gressu eo quod Veneti animi (quod naturale est) impleuerunt aurea aera.“ [46]

Uzimajući u obzir realnu političku situaciju kralj zapravo nije uspio nametnuti svoj utjecaj do te mjere da realno zavlada dalmatinskim područjem. Zato je i ban mogao samostalno donijeti odluku što uraditi s povjerenim zadatkom da obrani vladarove posjede i podanike.[47]

Kako su borbe trajale, usporedno su Zadrani održavali kontakt s kraljem preko poslanika. Tim putem kralj im iskazuje povjerenje i pružanje vojne pomoći kojom će ih uskoro osloboditi. No, izaslanici bosanskom banu Stjepanu i Nikoli, banu Slavonije, nisu se vraćali sa sretnim porukama. Oni su u autorovim očima sasvim pouzdano mletački igrači potkupljeni zlatom i novcem. To su i potvrdili kada su se izaslanicima pravdali da Zadranima ne mogu pomoći zbog premoći mletačke vojne sile. Diplomatski pokušaji Zadrana da pridobiju pomoć

[45] *Obsidio,* 155. [I, 11] (prijevod 154.): „Sav se puk veseli, obuzet je neizmjernom radošću, potaknut je da po ulicama pleše i igra u kolu jer čitavo građanstvo poskakuje od silne radosti. Sada širom obilaze čitav grad pjevajući vedre pjesme uz zvukove zvona i truba....Duždevo ime uklone, a na štitove, kacige i drugo obrambeno oružje napišu časno ime kraljevo, iskite ga i oboje miješanim bojama kao očevida znak vjernosti.“

[46] Na ist. mj. „...gojenac heretičke opačine, kao što se tvrdi da je i njegova zemlja već odavna time okaljana, ...krenuo na put po kraljevoj zapovijedi, poče se u zaštitu Zadra kretati sporim korakom jer su ga Mlečani, što je prirodno, bogati obdarili zlatnim novcem.“

[47] Vidi uvodnu studiju KURELAC-KARBIĆ, „Uvod“, u: *Obsidio,* 11.

kraljevih vazala nije prošao uspješno i nije prošlo puno vremena kako su banovi Stjepan i Nikola okrenuli leđa Zadranima ne došavši ni do vidokruga grada.[48]

S druge strane, u kraljevu pomoć su se toliko pouzdavali da su 25. studenog, na blagdan sv. Krševana odlučili obilježiti i slaviti ne samo svoga sveca zaštitnika, već i samoga kralja Ludovika. Podigli su kraljevski barjak na središnjem gradskom trgu time jasno dajući na znanje da je politička promjena u potpunosti zaživjela u njihovoj komuni. Prethodno ovome, Zadrani su već objesili na glavnim gradskim vratima zastavu sa slikom i obilježjima kralja.[49] Zadarska komuna se okrenula od vjernosti Veneciji te javno u simboličkom smislu prešla pod okrilje ugarsko-hrvatske krune. Ovdje se dogodio jedan ustaljeni vjerski ritual kojem je komuna odlučila pridružiti još jedno svjetovno značenje. Inače, vjerski rituali, blagdanske svečanosti i javni protokoli bili su integralni dio političke ideologije srednjega vijeka. Kroz njih su se tvorili i osnaživali jedinstvo i odanost zajednici, a kroz vjerske rituale se također osnaživao vjerski osjećaj. Gradovima su stoga bile nužno potrebne i cijenjene takve manifestacije jer su bile dio identiteta svakog pripadnika u nekoj zajednici, a vladajućoj eliti su služile kao stvaranje modela mišljenja koji imaju zadaću učvršćivanja poretka i stabilizaciju postojećih društvenih odnosa. Takav model mišljenja vuče podrijetlo iz spoja kršćanstva i Rimskog Carstva koje je nosilo predodžbu o svetosti i bogomdanosti vlasti.[50] Autor slikovito opisuje scenu u kojoj je nadbiskup na svetoj misi u crkvi sv. Krševana održao govor te blagoslovio barjak što su svi prisutni odobrili uzvikujući „amen“, a nakon toga su se uputili u procesiju do glavnog trga kako bi sam barjak postavili. Procesija je šturo opisana i znamo sigurno da je svećenstvo bilo ono koje je hodilo na početku, dok se dalje navodi da su bili praćeni mnoštvom plemića i pučana (*in multorum nobilium et plebeiorum comitiua*).[51] Zato ostaje problematično dokazati da je procesija pokazivala jasan hijerarhijski odnos pripadnika komune koji bi svjedočio njihovim međusobnim političkim i staleškim razlikama. To jedino možemo pretpostavljati, ako ni na čem drugom, onda na temelju samog poretka termina plemići i pučani u rečenici za kojeg je autor možda smatrao i dovoljnim da objasni sliku koja je u njegovom vremenu bilo uobičajena i jasna. To je procesija koja svojom formom u poretku staleža u procesiji pokazuje koji od njih ima veću važnost, moć i ugled u

[48] *Obsidio*, 168. [I, 17].
[49] *Obsidio*, 164 [I, 16].
[50] O ulozi rituala u političkom životu gradskoga patricijata u Dalmaciji detaljno: JANEKOVIĆ-RÖMER, *Okvir slobode*, 291.
[51] *Obsidio*, 171. [I, 18].

društvu.[52] Postavljanjem kraljevskog barjaka na blagdan zaštitnika grada sv. Krševana došlo je do spajanja svetog i „profanog“ (jer lik srednjovjekovnog kralja se također može uzeti kao nešto vjersko, nadnaravno u smislu veze ovozemaljske vlasti s nebeskom) u jedan cjelovit političko-religijski ideološki sklop.[53] Time su gradski upravljači i svećenstvo uspjeli legitimirati prelazak političke naklonosti i odanosti, a slavljenje toga čina na sam centralni blagdan grada ima za svhu svjedočiti i o kolektivnoj naklonosti pripadnika komune novom vladaru. Sljedećeg dana je doplovio dauphin iz Vienne, ploveći prema turskim krajevima kao zapovjednik kršćanske vojske.[54] On se sastao s dvojicom zadarskih izaslanika, a čitav sastanak sročen je u dva govora: jedan dauphinov, drugi spomenutih izaslanika koji su govorili u ime Zadrana. Znakoviti su argumenti obiju strana kojima se pokušava razriješiti situacija. U svom posredovanju između dviju suprostavljenih strana dauphin se zalagao za mirno razrješavanje sukoba u korist Venecije kao moćnije strane. No, Zadrani su se suprostavili takvome prijedlogu razlažući u govoru da se grad predao u zaštitu svom prirodnom vladaru Ludoviku kojemu će biti odani dok su živi. Dauphin se složio s tim razlozima i rekao da čuvaju tu vjernost, jer je njihov prirodni gospodar moćniji od mletačkog.

„Ad quorum petitionem spopondit se facturum hortans eosdem Iadertinos dilectissimis sermonibus, ut fidelitatem, quam inceperant, constantius obtineat, cum talis herus sit ille, qui in sui protectione ipsos acceptauit, qui multo maiori potentia quam sit Venetorum abundat. [55]

Što se može iščitati iz ovih govora? Iako bismo se mogli usredotočiti i na diplomatsku situaciju, važnija je zapravo implicitna poruka ovih govora. Ona poručuje isto što i javna proslava dan prije. Ludovik je onaj kome su Zadrani odani i pod čijom su sada zaštitom. Ta potvrda jednog velikog stranog dostojanstvenika (štoviše zapovjednika križarske vojne) daje na težini autorovom pokušaju da objasni pravičnost postupanja u toj teškoj situaciji, ali i ocrtava kako sam autor doživljava kralja. Autor nije bez razloga izdvojio ove epizode, tj. govore iz navedenog događaja. Opet je upitno koliko same govore autor vjerno prenosi. Nismo u mogućnosti potvrditi izravan i točan prijepis razgovora, jer sami nemamo potvrdu o

[52] Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, "Javni rituali u političkom diskursu humanističkog Dubrovnika." *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 29, 1996, 68-86.
[53] KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies*, 249.
[54] *Dauphin* je naslov gospodara Vienne i Auvergne u Francuskoj. Ovdje se radi o Humbertu II., bratiću kralja Ludovika; u *Obsidio* 308., bilješke 102., 103.
[55] *Obsidio,* 177. [I, 19] (prijevod 176.): „Zamoljen obeća da će to učiniti potičući vrlo ljubaznim riječima Zadrane neka vjernost, kako su počeli, još postojanije čuvaju jer je onaj koji ih je primio pod svoje okrilje takav gospodar da obiluje mnogo većom moći negoli je mletačka.“

njima, ako je takvih uopće bilo. U svakom slučaju, autor rekonstruirajući ove dijaloge sklapa narativ kojim gradi svoju ideološku poruku. Nakon opisane situacije s ceremonijom, on sad ovdje piše uz pomoć „činjenica" o dolasku stranog dostojanstvenika koji potvrđuje ono što treba biti svima bjelodano. To je veličina kraljeve moći i opravdanost postupaka same bune protiv mletačke vlasti. Bez obzira na svu moguću složenost situacije u kojoj strani akter nenadano uđe u problematičnu situaciju, autor je pojednostavljuje odabirom njemu važnih dijelova.

Borbe su se nastavile s promjenjivom srećom za obje strane. Dotadašnji zapovjednici mletačkih snaga zamijenjeni su tijekom veljače 1346. g. De Canale je samo zamijenio Giustinianija na mjestu kopnene vojske dok je kao zapovjednik pomorskih snaga i same opsade postao Marin Faliero. Bez obzira na opsadno stanje, grad je uspijevao odolijevati napadima mletačke sile te dočekati proljeće koje će Zadranima donijeti povoljnije prilike zbog kraljeve vojne pomoći. U drugoj knjizi autor nam iznosi kraljeva pisma, jedno s kraja 1345. te dva iz ožujka 1346. u kojima kralj potvrđuje da dolazi u zaštitu Zadra sa svojom vojskom.[56] To je Zadranima toliko značilo da su se molitve svakodnevno imale vršiti čak pod prijetnjom izopćenja na koje je upozorio sam nadbiskup. Odluka da se molitve svakodnevno i za blagdane vrše za kraljevo zdravlje dogovor je patricijata s gradskim svećenstvom i to u svrhu ojačanja javnog iskaza vjernosti prema kruni i s tim u vezi vladajuće elite komune. Takvi javni iskazi bili su, prema autorovim navodima, striktno provođeni te su vukli sa sobom i oštre sankcije u slučaju neizvršavanja.[57] Te radnje namjerno su izvođene kontinuirano u striktno zadanom obliku kako bi se postigla formalizacija odnosa u zajednici kojom bi se umanjila mogućnost pobune i povećala društvena kohezija.[58] Naravno, sama efektivnost takvih izvedbi može se dovesti u pitanje i dovest će se naknadnim događajima, ali sama svrha im je sasvim jasna – pomoću vlasti i autoriteta postići vjernost i odanost svojih građana. Autor je ovime jasno stao u obranu odluke plemićke vlasti koja se čini tako prirodna. U početku paragrafa navodi da su se građani s mnogo ljubavi u srcu molili Bogu za kralja, a da su zatim svećenici na molbu odličnijeg stanovništva zapovjedili da se to vrši tijekom služenja svake

[56] *Obsidio*, 206. [II, 2] .
[57] Sankcija koja se spominje jest izopćenje (*anathema*), nejasno radi li se samo o društvenom izopćenju ili izopćenju iz crkvene zajednice. Usp. o vrstama izopćenja u: *Suvremena katolička enciklopedija*, priredili Michael GLAZIER-Monika HELLWIG, [glavni urednik hrvatskog izdanja Mato ZOVKIĆ], Marjan tisak, Split, 2005., 33.
[58] JANEKOVIĆ-RÖMER, *Okvir slobode*, 299.

mise. Takvim konstruiranjem naracije razaznaje se koja je bila svrha organiziranja takvih društvenih događanja.[59]

5.4. Kralj

Još su dva događaja nakon toga značajna za promatranje autorove ideološke poruke, a tiču se dolaska kralja sa svojom vojskom (spominje se vojska preko sto tisuća konjanika!) u zaleđe Zadra oko Zemunika. On je sa svojom manjom pratnjom („samo" dvije tisuće konjanika) došao blizu grada do crkve sv. Ivana Krstitelja pri čemu su mu stanovnici iskazali duboko poštovanje klečeći te ljubljenjem ruku i nogu. Kralj se zaklinjao pred svojom svitom baruna i lokalnih plemića da će prije svoje tijelo položiti u sarkofag negoli iznevjeriti Zadrane.[60] Kralj se zatim povukao do svoga logora te se nakon toga, na poziv uglednih građana da prihvati ključeve grada, bio spustio s čitavom svojom vojnom silom do granica grada te zaposjeo neku mletačku utvrdu. Grad je promijenio raspoloženje zbog tog čina u tolikoj mjeri da su građani počeli slaviti glazbom, plesovima i igrama, a oni koji su bili oplakivali i tugovali za svojim pokojnima, promijenili su žalosnu odjeću u svadbenu.[61]

Čitav taj obrat nastao je dolaskom kralja među ljude. Prikaz po kojem on nudi sebe cijelog kako bi spasio voljene Zadrane zapravo je autorov imaginarij u kojem on kralja doživljava gotovo kao božanstvo. Kralj uspijeva samom svojom prisutnošću ohrabriti grad, ponajviše zbog svoje karizme kojom obasjava okolinu, a ne samo zbog vojne sile koja dolazi s njim (na koju se autor ni ne obazire previše). Nije pogrešno pretpostaviti točnost njegovih navoda da kralj koji s velikom silom dolazi u pomoć izaziva ushićeno veselje u ljudima koji trpe u ratnom stanju. No, puno je bitnije usredotočiti se na gore navedene dijelove shvaćajući ih kao oblik objašnjavanja stvarnosti kroz ideološki spektar.[62] Na taj način autor nameće određenu sliku svijeta, tj. željenu konstrukciju u kojoj bi dolazak kralja predstavljao uspostavu poretka u kojem je on glava društva i koji kao takav osigurava prirodan red u društvu.

---

[59] *Obsidio*, 208. [II, 2].
[60] *Obsidio*, 228. [II, 6].
[61] *Obsidio*, 230. [II, 7].
[62] Teoriju je razvio Jacques LE GOFF u radu „L'imaginaire de Radovan/Imaginarno kod Radovana", u: Ivo BABIĆ (ur.), *Majstor Radovan i njegovo doba. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Trogiru 26-30. rujna 1990. godine*, Trogir, 1994.; u hrvatskoj historiografiji te ideje prenosi Mladen ANČIĆ u: „The Image of Royal Authority in the Work of Thomas Archdeacon", *Povijesni prilozi 22*., 2002., 30.

Ludovik je u tom trenutku označio prekretnicu došavši s velikom vojnom silom. Ipak, spomenuti potezi koje je povukao u okolici Zadra nisu bili dovoljni za uspješan nastavak obrane:

„...iam repellitur a Iadra sprenibilis penuria omnique bono faecundatur. Sed in breui temporis durabilis nec plus constantiores in regis fidelitate persistunt..“ [63]

Što se naime naknadno dogodilo da je moralo biti najavljeno kao prestanak ustrajnosti u vjernosti kralju? Početni povoljni odnos snaga bio je omogućen dolaskom kralja i vojske. Takva potpora bila je moguća jedino u slučaju da su te postrojbe bile voljne participirati pored jedinica direktno podložnih kralju. Ovdje je slučaj takav da autor u oklijevanju podrške određenih vazala vidi mletačku zavjeru kojom bi potkopali kraljev ugled i moć, a samim time i mogućnost da se konkretnije pomogne opsjednutom gradu.

„Sed ex quo Veneti cum ipso rege oretenus fari non presummerent, cum sublimioribus Vungaris ac Bosnensi ceperunt adinuicem amicari nec non inter se conficientes quoddam proditionis et conspirationis genus, quod statim indicare promittimus.“ [64]

Kratko je trajala vojna premoć zadarske strane koja se očitovala ne samo u ljudstvu i tehnici, nego i u velikom moralu zadarskih stanovnika i boraca kojem je uvelike pridonio kraljev dolazak. Već pri sljedećoj ozbiljnijoj bitci u kojoj su Zadrani s nedefiniranim brojem ljudstva pokušali napasti dobro utvrđenu mletačku bastidu (s navodno više od 16 000 boraca) pokazalo se ono na što je autor prethodno upozoravao. Prema njemu, bilo je jasno već pri početku bitke da su Mlečani znali za planove suprotne strane, samim time i okrenuli situaciju u svoju korist preduhitrivši isplaniranu akciju. U odlučnim trenutcima kada je bila potrebna pomoć kralja i njegovih plemića (bosanski ban Stjepan, vojvoda Lacković) i kada su Mlečani uništili dobar dio opsadnih sprava, nitko nije došao u pomoć. Štoviše, autor u tome vidi čistu zavjeru koja je dovela do propasti jedne velike bitke u kojoj su trajno ograničene mogućnosti Zadrana da iniciraju protunapad, ali i do propasti još bitnije stvari. To je čvrsto pouzdanje u kraljeva

[63] *Obsidio*, 233. [II, 8] (prijevod 232.): „...već se od Zadra otklanja bijedna oskudica i on se bogati svakim dobrom. Ali to će trajati samo kratko vrijeme i oni neće više ustrajati postojanije u vjernosti kralju.“

[64] *Obsidio*, 237. [II, 9]. (prijevod 236.): „Otkako pak Mlečani nisu više poduzimali ništa da bi se usmeno sporazumjeli s kraljem, počnu izmjenice sklapati prijateljstvo s uglednijim Ugrima i s bosanskim banom te međusobno zasnuju neku vrstu izdaje i zavjere, što obećavam odmah izložiti.“

obećanja o zaštiti i pomoći i samo savezništvo s njim, kako u realnom tako i u simboličkom smislu.

Invokacije i otvorene kritike koje autor počinje iznositi u ovom dijelu knjige jasno nam daju do znanja da je razočaran kraljevom osobom. Autor s velikom dozom razočaranja i bijesa govori protiv kralja i smatra da zbog vlastite slabosti pa i zbog svjesne namjere nije pomogao Zadranima. Za njega je i sam kralj bio u dosluhu s Mlečanima i nije mu nikada bila iskrena namjera pomoći gradu na konkretan način, već izvući dobit za sebe.

„Incedunt ut a uita priuati, tandem dolum illius uam excelsi principis et tam appetibilem sourum banorum auaritiam, quodsi illo die unanimiter omnes capite mutilati fuissent, maiori merore non deflerent.“ [65]

Koliko istine ima u takvoj interpretaciji, ne može se samo na temelju ovoga izvora pouzdano reći. Taj problem traži da se zagledamo i u diplomatičke izvore koji nisu u fokusu istraživanja. Bit će dovoljno za sada naglasiti da je autor kroz čitav tekst do ovog dijela, kralja prikazivao isključivo pozitivno i sve svoje nade polagao u njega. S takvim opisima u tekstu je zatim prestao te je odustao od očekivanja kraljeve pomoći. Prema svemu sudeći taj izostanak pomoći predstavljalo je ni manje ni više nego izdaju. Nakon svih ovih događanja i nadanja kraljevoj pomoći kojoj je Zadar težio, grad je doživio potpuni slom na vanjsko-političkom planu izgubivši realne šanse da postigne diplomatsku i vojno-stratešku prednost. Takvo što je uzrokovalo duboke podjele u komuni o kojima autor ipak ne iznosi detalje. Ipak, jasno je da se u ovom trenutku ruši autorov priželjkivani zamišljeni svijet, njegov ideološki konstrukt po kojemu kralj predstavlja glavu idealnog poretka svijeta. Utoliko može biti i začuđujuće što je slika kralja koju tvori autor tako idealna u početku, a završava ogromnim razočaranjem u sredini druge knjige. Ako je autor sve to napisao poslije tih događaja, zašto kralj nije prikazan slično kao i Mlečani, himben i lažljiv? Očito su na to utjecale same srednjovjekovne koncepcije političkog imaginarija, ali i zapisi drugih pisaca koje je autor bio u prilici čitati. Možemo pretpostaviti da su te koncepcije utjecale na autora do te mjere da drugačije nije mogao ni zamisliti pisati o kralju. Valja imati na umu da on ovdje ne opisuje samo jednu

[65] *Obsidio*, 245. [II, 10] (prijevod 244.): „Hode (Zadrani, op. T.Z.) kao bez života i naposljetku tako oplakuju prevaru onoga tako uzvišena vladara i tako pohlepnu lakomost njegovih baruna da ne bi većom žalošću plakali ni da im je onoga dana svima zajedno imala biti odrubljena glava.“

individuu, već pojam kralja koji u sebi sadrži i vladarsku moć i karizmu kakvu je institucija kralja sadržavala u srednjem vijeku.[66] Također, razlog vjerojatno leži i u tome jer je želio ostaviti jači dojam na čitatelja te ga uvesti u svoju kritiku kojom pokušava Ludovika, jednom savršenog vladara prikazati kao najveće razočaranje.

Grad je ubrzo zadesila pobuna u srpnju 1346. g. Odlazak kralja kao svojevrsnog garanta političke i društvene stabilnosti dao je pogodan kontekst u kojem su određeni dijelovi društva uspjeli izvršiti pritisak na vlast. To su u ovom slučaju bili bogatiji pučani koji su uspjeli pridobiti dio običnog, siromašnijeg puka (za obje skupine nedefirano je tko su bili ti ljudi) jer gradski upravljači nisu htjeli sklopiti sporazum i predati vlast Mlečanima ni pod koju cijenu. To je nadalje vodilo k sve većem kaosu u komuni u kojem su plemići stjerani u kut dijelili zlatnike svjetini ne bi li umirili situaciju. Pobuna je ipak skršena otkrivanjem sudionika koje su kaznili što smrtnim kaznama, što sljepilom ili okovima.[67] Uz poprilično plastičan opis tijeka pobune i likujuću interpretaciju pobjede plemstva nad pučanima, ovdje zamjećujemo i sljedeće – ova pobuna je zbog svoje nepredvidivosti i nedostatkanedostatka kontrole imala potencijal odlučiti o neminovnom porazu, ali i pobjedi u toj situaciji. Razlika je bila jedino kojoj strani će pripasti jedno, a kojoj drugo. Poraz je na kraju doživjela pobunjena strana koja je priželjkivala alternativu postojećoj vlasti, a pobjeda je otišla plemićima, upravljačima grada. Ona je doduše bila kratkotrajna jer je još više oslabljeni grad ubrzo osvojila mletačka sila.[68]

Zbog prijetnje oružjem jednog dijela nezadovoljnog plemstva samim upravljačima grada te zbog posvemašnje gladi, vrata komune morala su se otvoriti dvojici mletačkih kapetana, Giustinianiju i Morosiniju. Plemstvo je zatim zamijenilo u gradu kraljev stijeg sa stijegom sv. Marka. Dogodilo se to 21. prosinca, a već tri dana poslije sazvano je Veliko vijeće u kojem su se zadarski vijećnici zakleli duždu na vjernost.[69] Iako je Zadranima bilo obećano potvrditi javne povlastice i ne dirati u njihovu imovinu i način života, ubrzo se situacija počela drugačije odvijati.[70] Već u siječnju 1347. komuna je bila primorana poslati sveukupno pedeset talaca u Mletke, a važni obrambeni objekti oko grada morali su se srušiti. Uz još neke negativne odredbe koje nam autor iznosi, također nam daje svoju prosudbu – „*Numquam*

[66] ANČIĆ, „The Image of Royal Authority in the Work of Thomas Archdeacon“, 31.
[67] *Obsidio*, 256. [II, 12].
[68] *Obsidio*, 284. [II, 18].
[69] *Obsidio*, 284, 286. [II, 18, 19].
[70] *Obsidio*, 285 [II, 18]. – *Publica roboraverant priuilegia* se jamačno odnosi na plemstvo.

credas inimico reconciliato“ , moralna je i politički angažirana kritika vladajuće elite.[71] Ona svojim nesmotrenim i bahatim postupcima nije uspjela očuvati svoju slobodu i budućnost. Također, Mlečani su svojim kršenjem dogovora još jednom pokazali kako im se nikako ne može i ne smije vjerovati. Oni su za njega oličenje nepravde, bezakonja i nemorala.

Djelo nam se zbog ovakvih karakteristika očituje kao kronika koja ima za cilj upravo ono što je proklamirao autor na početku djela. To je poduka idućim naraštajima o uzrocima sukoba u kojemu je mletačka sila, kao simbol prijetvornosti i pošasti za zadarski narod uspjela pokoriti Zadar, grad koji po zakonu i prirodnom pravu pripada Ludoviku, anžuvinskom vladaru hrvatsko-ugarske krune. Kako je, s druge strane, autor sam dio političke elite Zadra, koja je težila odbaciti mletačku prijetnju i prigrliti anžuvinsku krunu, tako je moguće reći da djelo graniči s memoaristikom. Ponajviše je tome tako, ponajviše zbog samih aspiracija autora, ali i zbog jedinstvenog položaja koji mu je omogućio uvid u diplomatske spise kojima se služio kako bi iskazao ideje koje je u svom životu očito zastupao. Razlog što djelo samo graniči s klasičnom memoaristikom leži u tome što se ovdje ne radi o pojedincu koji zagovara zaista samo svoje interese i viđenje, već i zato što kroz narativne postupke uspijeva zagovarati interes čitavog jednog društvenog sloja, a to je zadarska plemićka elita.[72] Autor je na određenim mjestima eksplicitno angažiran kako bi te interese uspio naglasiti čitatelju. Na taj načinopravdava svoja razmišljanja o prošlim događajima. Zato u kontrapunkt postavlja Veneciju kao personifikaciju čistog zla. Gotovo svaki opis postupaka koji vrši Venecija dobiva negativnu moralnu notu. Autor k tomu pažljivo odabire građu kako bi postigao takvu sliku. S patricijatom i kraljem je ponešto drugačije. Patricijat, koji također sadrži negativne osobine, autor ipak stavlja u poziciju grešnika kojemu je potrebno iskupljenje u teškim nametnutim trenutcima. Često ga i uzdiže kako bi dao do znanja da taj sloj ipak ne može biti zanemaren u političkom životu njegove komune. Vezano uz taj politički aspekt, kralj Ludovik zauzima posebno mjesto s obzirom na već spomenuti teorijski opis imaginarne slike kralja u srednjem vijeku. Gotovo kao kristološki lik, on se pojavljuje kao obećani spasitelj pa zapravo cijela priča luta između stvarnog i zamišljenog. Svi ti postupci opisivanja omogućuju pripovjedaču da koristi objektivnost, apstrakciju, da bude i sveznajući izvjestitelj. Opet, on

[71] *Obsidio*, 289. [I, 19] (prijevod 288.): „*Nikada ne vjeruj neprijatelju s kojim si se pomirio*!“ - prema Sir. 12, 10. – u *Obsidio*: bilj. 191.

[72] „Klasična memoaristika“ nastala je iz samostanskih zapisa kao natuknica, vijesti koje su sadržavale samostanske anale, kataloge biskupa ili opata. *Memoriale* u srednjovjekovnoj latinštini znači „zapamćenja“, „memoari“. Vidi u: KATIČIĆ, „Toma Arhiđakon i njegovo djelo“ u: *Historia Salonitana*, 391.

aktivno komentira i vrednuje postupke likova – upravo zato što je spajao fikcionalno i nefikcionalno, postupak posve uobičajen u srednjovjekovnoj naratologiji.[73]

6. *Historia* i kršćanski moral

Sljedeći važan aspekt u raslojavanju ovoga djela vezan je uz autorovo moraliziranje. *Obsidio* se u dosadašnjim analizama karakterizirao općenito kao kronika, a razlog tomu leži u nedovoljnoj istraženosti njegovih žanrovskih razina. Zato ovim pristupom pokušavamo utvrditi koje još slojeve sadrži ovo djelo i na koji način ga onda preciznije žanrovski odrediti. Prikazat ćemo u ovom dijelu rada da je *Obsidio* prožet elementima koji sačinjavaju ono što se danas književno-teorijski zove *historia*, analizirajući također autorovu težnju da prikaže važnost motiva kršćanskog iskupljenja grijeha. Grijeha koje je počinio čovjek (Zadar, kao zajednica koja zbog krivog puta propada) u vremenu kada se trebao brinuti za svoj put prema čestitom i uzornom životu koji bi mu omogućio Božju milost i zaštitu. Tekst obiluje primjerima iz Biblije, a također autor koristi topose kojima pojačava stilski dojam i time udaljava svoje pisanje od suhoparnog i nepristranog izvještaja. Prožetost topikom kršćanskog morala očituje se već u prologu kojim nas pisac uvodi u priču na alegorijski način opisujući Davida, Božjeg miljenika koji je spoznao svoj grijeh, zapravo Zadar kojim je ovladala zemaljska taština.

„*Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me? Multi insurgunt aduersum me*.“ [74]

Citirane su riječi Davidova vapaja Bogu nakon što je u najvećoj moći i slavi moralno pao te su neprijatelji (sin Abšalom) počeli nadirati. Trodijelni/alegorijski smisao prologa koji autor naglašava jest biblijsko tumačenje teksta koji sadržava mističnu, moralnu i eshatološku komponentu.[75] Time pretpostavlja da su događaji koji slijede u djelu zapravo pod prismotrom Boga koji čini da Zadar osjeti pravdu i sud Gospodina. Ovaj dio koji on spominje važno je imati na umu zbog daljnjeg razlaganja u tekstu jer ćemo vidjeti kako se autor upravo kroz alegorijsko gledanje odnosi prema događajima koje opisuje.

[73] DÜRRIGL, *Čti razumno i lipo*, 196.
[74] *Obsidio*, 115. [I, 1] (prijevod 114.): *Gospode, zašto su se namnožili oni koji me muče? Mnogi se dižu protiv mene*., prema Ps 3, 2.
[75] Vidi bilješku 3 u *Obsidio*, 292.

Pri tome ne zaboravlja u maniri srednjovjekovnih pisaca spomenuti da i njegov grad baštini antičko podrijetlo i to spominjući da je bio prvi među gradovima pokrajine Dalmacije.[76] Više od toga pisac ističe Mlečane, tj. Veneciju i to u potpuno negativnom svjetlu. Već smo vidjeli u prethodnom tekstu na koji način autor opisuje Veneciju u odnosu na kralja i Zadar, a sada se okrećemo primjerima koji je prikazuju kao personificirani književni lik. Vrlo su slikoviti opisi koji pokazuju zle namjere Mlečana gotovo urođene njima, što onda ima za rezultat činiti sve obrnuto od časnog i moralnog života. Oni su za autora nemilosrdan vuk koji grabi janje (tj. Zadar), tj. bezrazložno otimaju ono što je nekada spadalo pod vlast Bizanta. Time naglašava povijesnu komponentu nepravde koju Venecija čini nekoć „prvom gradu" Dalmacije. Također, otvoreno vrijeđa Veneciju smatrajući da „lovi" sve ljude želeći ih progutati i nikada ne vratiti, tj, tj. poigrava se etimologijom naziva grada navodeći da ime Mleci (*Venetiae*) Veneciji pristaje zbog njezina ponašanjanjegovom ponašanju podrazumijevajući glagol loviti (*venatur*).[77] Iako bi se i ovi primjeri mogli navesti u poglavljima u kojima smo karakterizirali Veneciju kao njen lik, ipak je to neodvojiv aspekt pisanja žanra historije. Zato ćemo u sljedećim primjerima analizirati autorove narativne postupke u cilju pisanja samog žanra historije, tj. ukazivanja čitatelju što autor smatra dobrim i zlim.

Kako je Davida Bog kušao šaljući mu neprijatelje, tako se i Zadar u autorovo vrijeme već duže vremena mučio s mletačkom opasnošću koja mu je, prema riječima autora, došla kao kazna i pokora za zanemarivanje pravde i mudrosti u životu.

„*Preparamini contra Babilonem,* id contra confusionem Iadrae, *per circuitum omnes qui tenditis arcum, debellate eam, non parcatis iaculis, quia Domino peccauit*, crudeliter nempe ipsa comisit." [78]

Tim citatima proroka Jeremije[79] autor na još većoj težini svoje moralne poruke prema kojoj bi Zadar trebao ispaštati zbog svojih grijeha.[80] Zove ga da napusti put kojim je do sada išao kako bi mogao dalje hoditi sretno.

[76] *Obsidio,* 116. [I, 1]; spominjanje antičkog podrijetla svoga grada uobičajen je srednjovjekovni naratološki postupak – vidjeti također u: *Historia Salonitana*, 26.
[77] Vidi bilješku 7 u *Obsidio*, 292.
[78] *Obsidio,* 119. [I, 2] (prijevod 118.): „*Svrstajte se protiv Babilona,* (tj. protiv smućenog Zadra), *opkolite ga svi strijelci, strijeljajte na nj! Ne štedite strijele, jer je zgriješio Gospodu,* počinio je naime okrutno zlodjelo."
[79] *Obsidio*, 116. [I, 1].
[80] *Jr*, 50,14.

Ne zaboravlja kao uzoriti kršćanski pisac izostaviti svoj identitet što se može pripisati afektiranoj skromnosti, često korištenom toposu srednjega vijeka.[81] Skriva li on možda i namjeru autora da ostane anoniman u opasnim vremenima svoje sredine kako bi se zaštitio od negativnih posljedica, ostat će nam nepoznanica s obzirom da ne znamo pouzdano ni točno kada je djelo nastalo i koliko se čitalo za njegova života. Također, taj topos se koristi na još jedan karakterističan način koji on ne zaboravlja spomenuti. On navodi da piše na molbu svoga poznanika koji je opetovano tražio da dostojno i trezveno razloži uzroke sukoba i sporove Zadra i Venecije, prikrivajući vlastite motive iza samog pisanja.[82]

Gornji primjer on zapravo uklapa u egzordijalni topos u kojem želi prije početka razlaganja samoga djela pokazati što mu je namjera. Prvi je već rečen, onaj osobne usluge za poznanika, a drugi je zapravo moralna obaveza koja ga tjera da budućim generacijama ostavi spomen na zločine što su ga počinili Mlečani, pazeći da ostane neutralan u opisima jedne i druge strane.[83]

Kako smo spomenuli, Veneciju autor opisuje kao zlo. Pritom donosi nekoliko pisama kojima želi pokazati neslaganje u sadržaju i pravim namjerama Mlečana spram Zadra. Svako pismo sadrži uobičajeni diplomatski ton uglađenog jezika i čistih namjera u kojima dužd brine za svoje vjerne podanike dok u isto vrijeme brodovi puni plaćenika plove prema Zadru kako bi pod prijetnjom sile riješili situaciju.[84] Namjera je jasna, pokazati čisti dokaz kako se Veneciji ne može vjerovati zbog njene prijetvornosti, himbenosti. Ona za autora predstavlja nekoga tko nema nimalo svijesti o Bogu i pravdi niti se vodi uzvišenim načelima.[85]

Već spomenuti Pprimjer, onaj o Zadranima koji su se odlučili oduprijeti oružjem, zaslužuje da se spomene više puta zbog svoje slojevitosti.[86] Ta slojevitost uključuje ne samo prethodnu političku komponentu, već i moralističku. Nju u svojem govoru jedan nepoznati plemić upućuje svojim građanima. Na zadarskoj strani sada ipak jest Bog, jer su Mlečani izrazito oholi. K tome, spaja instituciju i osobu kralja s božanskim pastirom koji ima čuvati grad od protivnika. Kralj je tu od početka djela, kao što je već istaknuto, ona idealna osoba vladara. Ovaj dio svakako sugerira da je autorova naracija također uklopljena u tipične konstrukcije

[81] CURTIUS, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, 94.; *Obsidio*, 118. [I, 2].
[82] Usp. o tom da su srednjovjekovni autori često kao razlog svojeg pisanja navodili molbu nekog prijatelja ili poznanika u: CURTIUS, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, 96.
[83] Usp. o tom općenito u europskoj srednjovjekovnoj književnosti: CURTIUS, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, 98.
[84] *Obsidio*, 128. [I, 5].
[85] *Obsidio*, 136. [I, 6] .
[86] Vidi bilješku 15.

koje dominiraju srednjovjekovnim političkim i društvenim imaginarijem. Atribuira kraljevoj osobi kršćanske vrlinekoje čine kontrapunkt svemu lošemu u djelu, bilo da su to nedjela i mane Zadrana ili Mlečana. Kralj je za njega spasitelj, a ovaj govor otkriva nam autorove predodžbe i želje.

Kako u prethodnom primjeru kroz govor neodređenog plemića autor iznosi pozitivnu sliku Zadrana, tako ih odmah pri kraju poglavlja kritizira. Govoreći o sve težim okolnostima u kojima se grad našao u skorašnjem početku sukoba, on smatra da su njegovi sugrađani suviše samopouzdani te da nemaju ni znanja ni mudrosti kojima bi se oduprli napadaču.

„Confidunt Iadertini in sui probitate et scitu, quod eloquentiam Alani sapientiamque philosophiae putant excedere, soli gubernant vrbem in multa lentitate et inobedientia,... Verbis friuolis saciantur et aurae matutinalis potum assummunt, in magna clade se immiscunt et ad arctissimas perueniunt conditiones, ut Deo condonante gratiam satis lucide propalare studemus.“ [87]

Čitava situacija već je unaprijed propala u autorovim očima zbog nedostatka moralnih kvaliteta koje bi trebale krasiti ljude, tj. zbog nesposobnosti, nesloge i oholosti. Nejasno je u ovom slučaju o kojim ljudima se to radi i koje su konkretne situacije to bile. Suviše tendenciozni i moralno obojani opisi česta su pojava u pisanju autora pa je samim time i teže razaznati što se zaista zbilo te onda donijeti valjani zaključak. Shodno tomu nije ni previše plodonosno pristupiti takvom „seciranju“ teksta, već promatrati takve prosudbe kao autorovo žaljenje i jadikovku (kako je sam autor spomenuo na početku) nad cijelim Zadrom kao posrnulim bićem.

Kako smo već prije spomenuli, Venecija je prijetvoran lik i sve ono što čini, čini bez imalo moralnog integriteta kojim bi se vodila u svojim postupcima, što je za autora dominantna prizma kroz koju gleda na opisane događaje. Venecija potkupljuje ljude novcem i kuje tajne planove kako bi povećala svoju moć i bogatstvo. Zato su i podanici kraljevi – ban Nikola i ban Stjepan spomenuti kao prevrtljivci koji za novac mijenjaju stranu, ne držeći se vjernosti prirodnom vladaru. Kao što autor spominje da je kralj po prirodi vladar svojih naslijeđenih

[87] *Obsidio,* 149. [I, 9] (prijevod 148.): „Zadrani se pouzdavaju u svoju valjanost i znanje jer misle da su učeniji od Alana i mudriji od mudrosti, sami upravljaju gradom uz mnogo mlitavosti i neposluha... Zasićuju se ispraznim riječima, opijaju se jutarnjim lahorom, spremaju sebi težak poraz te zapadaju u vrlo bijedne prilike, kako uz pomoć Božje milosti nastojimo dovoljno jasno prikazati.“

zemalja, tako je i Venecija po prirodi takva da se ponaša urotnički i prijetvorno.[88] Autor izvlači antičke uzore (Aristotela i Porfirija) kako bi komentirao poticanje simonije.[89]

„Sed o collega amantissime, sicut Aristotiles philosophus et Porphirius in eorum dialeticis et conclusionibus expresse attestantur, animalitem rationalitatemque fore essentialiter hominis ac risibilitatem proprium eius, sic manifeste Venetis insit naturaliter excitare simoniam ac eius proprietas Vngaricaeque turbae cum simonia somnium appetere.“[90]

Prema učenju starih filozofa svojstvo čovjeka jest razumnost, tj. sama duševna narav koje očito u ovom slučaju Venecija nema. Time pojačava kritiku koju upućuje Veneciji. Kralj tome stoji kao potpuna opreka. On se prikazuje kroz topose vladara koji obično spominju njegovu slavu i plemenitost duha. On je dobar prema svojim podanicima, ljubi ne samo one vjerne, već i one buntovne. Pastir koji dolazi u pomoć svom izgubljenom stadu da otjera prijetnju zvanu Venecija i vrati stado u svoje krilo i zaštitu, baš kao što to uobičajeno čine srednjovjekovni autori opisujući vladare.[91]

Osvrće se i na problem vodstva i neodlučnosti u slučaju kada je trebala pasti odluka da se pošalju svi nemoćni izvan grada do kraja prestanka opasnosti. Tako navodeći misao iz Svetog Pisma: „*Dicunt et non faciunt*“, čime parafrazira na pismoznance i farizeje koje je Isus kritizirao, zapravo želi pokazati svu licemjernost i moralni kukavičluk zadarskih upravitelja.[92] Zato ih je, prema njemu, Bog odlučio kazniti kada je dopustio da Mlečani prijevarom i pokoljem zauzmu tvrđavu sv. Kuzme i Damjana te spriječe time opskrbljivanje svježom hranom.[93]

Još je jedan primjer mletačke prirode u događaju koji je zadesio čuvare utvrde sv. Kuzme i Damjana. Kako je Mlečani nisu mogli osvojiti silom, pomoću naprava i silnog ljudstva, odlučili su to napraviti riječima, tj. lažnim obećanjima. Uspjeli su dogovoriti s pojedincima iz tvrđave, koji su pali pod porokom potkupljivosti, da ih propuste u tvrđavu u zamjenu za

[88] *Obsidio*, 154, 166, 168.
[89] Opširnije u *Obsidio*, 305. (bilješke 89, 90 i 91).
[90] *Obsidio*, 169. [I, 17] (prijevod 168.): „Nego premili druže, kao što filozof Aristotel i Porfirije u svojim dijalektičkim zaključcima izrijekom potvrđuju da su tjelesnost i razumnost bitna svojstva čovjeka, a da sposobnost smijanja pripada samo njemu, tako je očigledno Mlečanima od prirode usađeno poticati simoniju, a njegovo (bana Stjepana, op. Kurelac-Karbić) je svojstvo i ugarske vojske da zbog simonije drijemaju.“
[91] Usp. o tom detaljno: CURTIUS, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, 198.
[92] *Obsidio*, 179. [I, 20].
(prijevod 178.): „*Govore, ali ne rade*“; vidi bilješku u *Obsidio* 106., citat: *Mt*. 23, 3.
[93] *Obsidio*, 178, 182.

njihovu slobodu. No, osvajanjem same utvrde nakon prokapanja zida, Mlečani se nisu držali svoje riječi, te su pobili dobar dio ljudi unutar tvrđave, uključujući i urotnike, osimdvojice plemića i plaćenika.[94]

U maniri skromnog kršćanina autor se sažalijeva nad Zadranima, te navodi da krivci moraju proći pokoru kako bi iskupili svoje grijehe. Bez obzira na to što su ovdje u pitanju njegovi Zadrani, on ne oklijeva sljedeći čin proglasiti zločinom te ga postaviti u okvire grijeha za koji čovjek mora ispaštati.

„Infaelices Iadertini neminem sibi fiedelem reperiuntm suum infortunium audiunt, immenso maerore confliguntur. Sed tanta est consolatio eorum pectoris naturalis, quod siquidue accidat sinistri, minime recolunt. Iam ergo Idertini incohant suas vires debilitare, certe eorum peccatis imminentibus. Quoddam enim scelus horrendum sit diuulgatum, quod pyratae Iadertini crudeliter commiserunt.... Sed iustissiums Iudex digan vltione in ipsos homicidas presignauit, qoud aliqui morte carceris, aliqui ictu mucronis...interierunt“ [95]

One koji su počinili taj zločin, „najpravedniji Sudac“ je kaznio smrću u zatvoru, pogubnim bolestima, nesrećama ili pogubljenjima – pri čemu autor tvrdi da je to pravednost koja ima zadesiti svakoga u sličnoj situaciji. v

Sljedeće poglavlje služi autoru kao uvod u bitku u kojoj su Mlečani pokušali razbiti lanac u luci te osvojiti neke čvrste točke na zemlji pomoću lokalnih izdajnika, tj. mletačkih plaćenika.

Ti su plaćenici bili uhvaćeni u svom naumu i od samih bliskih suradnika prokazani zadarskim vlastima. Kako doznajemo u tekstu, mučenjem su bili primorani priznati svoj naum te su zbog toga prvotno bili zatvoreni, a zatim smaknuti na vješalima.[96] Za autora to je Božja pravednost, jer onaj koji izda svoju zemlju i sugrađane mora dobiti zasluženu kaznu kako bi njegov grijeh bio opomena i primjer drugima. Jedino na taj način Zadar može izići kao pobjednik iz nevolja koje ga pritišću.

---

[94] *Obsidio*, 180. [I, 20].
[95] *Obsidio*, 183. [I, 21] (prijevod 182.): „Nesretni Zadrani uviđaju da im nitko nije vjeran, čuju za svoju nesreću i shrvani su silnom žalošću. Ali njihovu je srcu toliko prirođeno nagnuće k utjesi, da se nimalo ne smućuju ako ih snađe bilo kakva nevolja. Već, eto, Zadranima počinju slabiti snage, zacijelo zbog njihovih grijeha koji ih pritišću. Proširio se naime glas o nekom strašnom zločinu što su ga okrutno izvršili zadarski gusari... Ali najpravedniji Sudac odredio je za te ubojice dostojnu kaznu jer su neki umrli u zatvoru, neki bili smaknuti mačem...“
[96] *Obsidio*, 198. [I, 24].

„Quoniam crebrius supereminentia deitatis, que super cunctis celestibus et terrenis gubernat et tenet imperium, obcecatis crimine flagellum dirae asperitatis coniectat, vt perfida abiecta calle ad solem iustitiae properando festinet.... Sed quanto ipsi Iadertinis commitunt, tanto altissiums sator eos grauiori confibulat pondere, ut cognita vltione via gradiantur tutissima.“ [97]

Počevši ovim rečenicama drugu knjigu, autor putem metafore Zadrane „potiče“ na borbu protiv zla u događajima što slijede u tekstu, a realno su se već dogodili. spominjemo ih opet zbog njihove slojevitosti.[98]

„*Navucite na sebe božansku ratnu opremu da se možete odupirati đavolovim zasjedama* – veli izabrano sredstvo Pavao onom mnoštvu Efežana pred kojima je gajio tako veliku ljubav, neka uzmu obrambeno oružje, a to su štit, oklop i kaciga... Štitom možemo smatrati vjeru u Krista, oklopom pohvalne vrline, a kacigom božansku riječ.“[99]

Drugi dio je obilat prizorima i opisima ratnih scena, a ovdje autor potiče željeni herojski i moralni zanos koji bi imao zahvatiti njegove Zadrane. Čak pokazuje svoju verziranost u teološkim konceptima svoga vremena kada spominje u daljnjem tekstu „dvostruki ugriz“, referirajući se na đavla.[100] Zadrani bi se upravo zato gore navedenim vrlinama trebali oduprijeti neprijatelju i zlu koje ih je zadesilo. S obzirom da piše o prošlim vremenima, njegovo poticanje i navođenje ovih ideala zapravo je samo težnja za onim što je moglo biti, a nije se ostvarilo. Venecija je taj dvostruki ugriz, ta zasjeda đavla koja ovdje predstavlja starog neprijatelja. Toliko su duboko usađene netrpeljivosti spram Venecije u mentalitetu autora (čitaj: zadarske elite) da nema sumnje kako je ona utjelovljenje najgoreg zla koje prijeti pobožnom i grešnom čovjeku. Zato početak druge knjige počinje tako teatralno, kao borba čovjeka protiv zla koje šalje đavao, a Bog mu pomaže ratnom opremom, tj. vrlinama kojima se jedino može oduprijeti zlu i savladati ga.

---

[97] *Obsidio*, 191. [I, 23] (prijevod 190.): „Izvanredna uvišenost Božja, koja upravlja i vlada svime na nebu i na zemlji, na zaslijepljene zločinom češće usmjeruje bič strašne žestine da bi napustili kletu stazu i žurno pohitali k Suncu pravednosti.... Ali što više ti Zadrani griješe, toliko ih težim teretom pritišće previšnji Otac kako bi uvidjeli da je to kazna i krenuli najsigurnijim putem.; Vidi u: *Obsidio* bilješka 114. Termin „Sunce pravde“ označava Krista (usp.: *Mal* 3,20 gdje stoji: „A vama koji se imena moga bojite sunce pravde će ograniti sa zdravljem u zrakama, i vi ćete izlaziti poskakujući kao telad na pašu“), a korišten je u oblikovanju liturgijskih svetkovina Božića i Bogojavljenja.„

[98] Vidi bilješku 36.

[99] *Obsidio*, 204[II, 1].
usp. i Pavlovu poslanicu: *Ef* 6, 16.

[100] Vidi u *Obsidio* bilješku 122, str. 310.

Daljnji tekst siromašniji je takvim primjerima upravo zbog zgusnutosti opisa ratnih događanja. Autor je sve do sada pozitivno gledao na kralja iznoseći njegova pisma i dobre namjere. Sad kada Ludovik dolazi sa svojom vojskom, autor počinje drugačije gledati na samu osobu kralja. Također najavljuje da će Zadrani zbog svoje neumjerenosti iskazane u nedavno izvojevanoj pobjedi morati ispaštati jer ne pokazuju vrline skromnosti ni umjerenosti.

„Cum autem Iadertini Deo iustissimo largiente victoriam de antiquis serpentibus sic triumphanter sese asportauerant, in multa elatione cordis sunt erecti ignorantes frameam bisacutam, quam enauenter animam scilicet et corpus in breui temporis spatio dolore debeat penetrare.“ [101]

Čitavo jedno poglavlje govori o nezahvalnosti Zadrana prema kraljevoj vojsci koju su prvom prilikom počeli iskorištavati prodajući im robu po skupljim cijenama. Takav događaj uklapa se u autorovu konstantnu kritiku da će njegovi sugrađani morati platiti kaznu zbog svoje neumjerenosti i nedostatka vrlina.[102]

Zadnji put kada se kralj u tekstu spominje u pozitivnom svjetlu sa svim svojim karakterističnim atributima jest upravo njegov dolazak do grada. Već smo prije odredili njegov značaj u kontekstu srednjovjekovnog imaginarija kralja prema kojemu on predstavlja glavu prirodnog poretka. Stoga je to i topos zbog vrlina koje kraljeva osoba nosi i slave koja mu pripada. Ovdje autor zadnji put piše o kralju u takvom svjetlu. Njegov radosni i spasonosan dolazak koji je pobudio toliko nade u stanovnicima Zadra i okolice vrhunac je pozitivnog razmatranja kraljeve osobe. Naglašena je i kraljeva zakletva koju daje svojim podanicima o njegovoj predanosti zaštiti grada i svojih podanika gdje bi on radije položio svoje kosti u sarkofag negoli dao da grad padne u mletačke ruke. Naglašavamo ovo jer se u daljnjoj analizi topos kralja mijenja iz temelja.

Opisujući opsadu utvrde sv. Mihovila autor po prvi puta govori i o kazni Božjoj koja ima zadesiti Mlečane zbog okrutna zločina, iako se ne libi okriviti i Zadrane za takav grijeh.[103] Mlečani su, naime, tijekom opsade utvrde u jednoj prilici uhvatili djecu koja su prosila izvan

[101] *Obsidio*, 225. [II, 5] (prijevod 224.): „A kad su se Zadrani, kad im je prepravedni Bog udijelio pobjedu nad starim zmijama, tako pobjedosno uzdigli, zapadnu u svome srcu u silan zanos nemajući na umu dvosjekli mač koji im je doskora duboko bolom imao prodrijeti u dušu i tijelo.“
[102] *Obsidio*, 232. [II, 8].
[103] *Obsidio*, 264. [II, 15].

gradskih zidina. Prema navodima autora, prvo su ih išibali, a zatim spalili na lomači.[104] Argument da su Zadrani možda i sami krivi za to leži u tome što su branitelji utvrde predali istu bez ikakve borbe, navodno podmićeni mletačkim novcem. Uz to se veže i jedan hagiografski element koji autor spominje gotovo usput. Naime, autor je odlučio opisati jedno čudo koje se dogodilo tijekom požara zadarske utvrde. Vatra je tada uspjela spaliti i druge objekte unutar stikata, također i jednu kućicu u kojoj je visio štit s prikazom sv. Krševana na konju. Štit je također bio spaljen, no sam lik svetca navodno nije.[105] Prema autoru to je božanska „osveta" za prethodno stravično djelo spaljivanja nevine djece.

Završit ćemo zato ovaj dio metaforama koje autor iznosi prije opisa predaje Zadrana Mlečanima:

„Nec *de micis de mensa cadentibus diuitis cupiebant refici* et lympha purissima loco Bacchi pitisant nec valentibus alio naturali motiuo huic passioni remedium nancisci." [106]

One služe opet kao osuda morala zadarskog vladajućeg sloja koji nije imao mudrosti ni razboritosti napraviti bolje odluke u očuvanju svoga grada. U tom istom poglavlju zatim se spominju rasprave i potencijalne oružane pobune gradskog puka koji je po nalogu određenih plemića pod oružjem stajao na trgu. Prijetili su onim vijećnicima koji su zagovarali borbu do kraja, makar pomrli od gladi koja je tada prijetila građanima. Ipak je grad naposlijetku predan Mlečanima, uz gubitničko ulizivanje i traženje oprosta duždu što su kao zalutale ovce otišli iz okrilja svoga pravoga gospodara Venecije.

Svi ovi navedeni primjeri govore nam nešto više od toga da je djelo samo kronika sa svojim poučnim elementom o prošlim događajima. Ono u sebi također sadrži kršćanski metanarativ o grijehu čovjeka kojega slijedi Božja kazna zbog svoga otklona od dobroga, pravednosti i upravljačkih vrlina. Uza sve političke i društvene okolnosti koje je i sam pisac navodio u djelu, pravi razlog pada grada Zadra prema autoru leži u moralnom padu njegovih stanovnika. Smatrali su sebe uzvišenima, razmetali se nepotrebno bogatstvom te nisu brinuli za riječ onog najvišeg vladara koji sve vidi i zna. Najviši vladar tj. Bog, smatrao je da su se Zadrani

[104] Na nav. mj.
[105] *Obsidio*, 266. [II, 16].
[106] *Obsidio*, 281. [II, 18].
(prijevod 280.): „Pa i nisu imali *želje okrijepiti se mrvicama što su padale s bogataševa stola* i piju čiste vode umjesto vina, pa nikakvim drugim prirodnim porivom nisu mogli naći lijek od te patnje." – referira se na priču o bogatašu i Lazaru, *Lk* 16, 21.

ogriješili o njega te ih zato ne štiti od nasrtaja Venecije koja ovdje poprima osobine najvećega zla, tj. sadrži osobine koje priliče samo đavlu. Zadar je ovdje okarakteriziran kao posrnula osoba koju čeka Božji sud – autor piše kako vladar (Bog) ne želi grešnikovu smrt te da dijete njegovo spoznaje zločin i prima pokoru, on je za vladara ovca koja se izgubila.[107] Venecija je s druge strane sve suprotno dobru i pravednosti kroz čitavo djelo, njena dvoličnost se očituje kroz prepisku sa Zadranima, obećanjima koja nije imala namjeru ispuniti te njenim nedjelima. Kao kontrapunkt njoj javlja se kralj kao lik božanskog spasitelja u kojemu se nalaze sve vrline dostojne jednog srednjovjekovnog vladara. Međutim, njegov lik ne uspijeva ispuniti očekivanu ulogu koju mu je autor dodijelio opisujući ga iz početka samo u pozitivnom svjetlu kroz njegovu lozu, zaposjedanje krune i učvršćivanje vlasti te samu njegovu pojavu iz koje sjaje gotovo nadnaravne osobine. Autor je zato postao kritičan prema njemu kada su događaji doveli do toga da kralj odustane od pomoći gradu. Kritika nije sasvim usmjerena njemu, jer je kralj prema autoru počinio grešku pod utjecajem svojih podanika. Zato nam idealna slika srednjovjekovnog vladara ostaje u svojoj krnjoj formi.

7. Obsidio u kontekstu hrvatske kroničarske tradicije

Koliko je *Obsidio* zapravo dio srednjovjekovnog literarnog stvaralaštva na području Dalmacije 14. stoljeća? Koje karakteristike ga čine sličnim, a koje različitim u pogledu žanra? Uspoređujući ga s nekim reprezentativnim djelima toga razdoblja i podneblja, kontekstualizirat ćemo naratološke odrednice djela. Kao početni primjer razmatrat ćemo djelo *Historia Salonitana* Tome Arhiđakona (kroničar i splitski arhiđakon ?,1200. – ?,1268.g.) kao najstarije od djela uzetih u obzir pri ovom dijelu analize. Ona je multižanrovsko djelo u pravom smislu riječi, historija. Ono je historija, što je vidljivo na temelju stila, intelektualne zahtjevnosti, primjerima biblijske poučnosti i dr. Ono je također i kronika zbog svoje kronološke sređenosti i poučnosti, zatim i *memoriale* zbog toga što je sam Toma sudjelovao u određenim događajima. Naposljetku je i biografija zbog pisanja o splitskim svećenicima, ali i hagiografija u dijelu koji se odnosi na sv. Dujma.[108] Kada uspoređujemo *Obsidio* s Tominim djelom uočavamo određena preklapanja u pogledu odrednica žanra. Oba djela pisana su iznimnom učenošću i pokazuju nadprosječne intelektualne horizonte u okviru društvenih i

[107] *Obsidio*, 278, 282, 288.
[108] *Historia Salonitana*, 13.

političkih prilika svoje zajednice. To je autorima bilo omogućeno visokim obrazovanjem, uvidom u dokumente svoje zajednice, literaturu velikih autoriteta na području teologije i sl. Tijek događanja zapisan je u linearnom kronološkom obliku, a njih su autori obilato komentirali ne bi li dali kakvu izravnu ili implicitnu pouku čitatelju. Razlika između djela *Obsidio* i djela *Historia Salonitana* jest ta što je po obujmu *Historia Salonitana* veće djelo i uključuje više raznovrsnih tema (antički događaji vezani za Salonu, hagiografije, gradske političke događaje, problematika crkvene nadležnosti, dolazak Tatara, itd.) dok se *Obsidio* usredotočuje na jednu stvar, a ta je mletačka opsada Zadra. Također, Tomino djelo seže vremenski od antike do 13. st., dok nas autor djela *Obsidio* uvodi u priču kronološki počevši od smrti Karla I. Roberta 1342., do kraja opsade što ne zauzima ni desetljeće vremenskog slijeda.

Oba djela su s pravom okarakterizirana kao kronike. S druge pak strane, pregršt je primjera koje smo već spomenuli u djelu *Obsidio* i pokazali namjeru autora da prikaže nesreću svoga grada kroz prizmu biblijskog, spominjući primjere iz Svetog pisma i apostrofirajući filozofska razmišljanja primjerice Aristotela ili Tome Akvinskoga.[109] Također se odlikuje visokom razinom poznavanja antičke kulture koristeći i grecizme.[110] Svojim konstruiranjem moralne priče pokazuje nam onaj ideološki naum. A Toma Arhiđakon ne zastajkuje u tom pogledu,štoviše, još je raznovrsniji po svojim žanrovskim odrednicama. Komentiranje događaja u kojima je sam sudjelovao (sukobi oko crkvene jurisdikcije i oko izbora splitskog nadbiskupa) te onih koji su neposredno utjecali na njegovu zajednicu (tatarska kuga) čini ga izvanrednim svjedokom toga vremena.[111] Djelo zato može biti i memorijale i historija. Tatarska opasnost za njega je predstavljala kaznu zbog oholosti i neumjerenih zadovoljstava koje su uživali neki kraljevi velikaši i crkveni dostojnici. Zato se na ovom primjeru razaznaju poruke kakve susrećemo također i u djelu *Obsidio*. To je jasna pouka i poruka Tomina koja upućuje na moralni život. Što se sukoba oko crkvene jurisdikcije tiče, tu vidimo prizemniju stvar. Njegovo aktivno sudjelovanje u prijeporima između dalmatinskih biskupija odaje nam njegov pokušaj opravdanja legitimnosti jurisdikcijskog primata nadbiskupije u kojoj je sam djelovao.[112] Zato nam taj primjer odaje opravdanje primata određene društvene zajednice, baš

[109] *Obsidio*, 168, 188.
[110] Više o tome u: BUTIĆ, *O leksiku djela Obsidio Iadrensis*, 441.
[111] *Historia Salonitana*, 219.
[112] *Historia Salonitana*, 173.

kao što u djelu *Obsidio* vidimo da autor pokušava legitimirati društveni položaj patricijata i njegovo djelovanje.

Slijedeća djela trojice autora uzimamo s obzirom na prostorno-vremenski kontekst približan autoru djela *Obsidio* te s obzirom na usporedivost književnih odrednica. Prvi je Miha Madijev (oko 1284. – nakon 1358.g.), splitski kroničar. Njegovo djelo *O podvizima rimskih careva i papa* (u daljnjem tekstu *Historia*) sačuvano nam je u fragmentima. Madijev je bio splitski plemić, dužnosnik raznih službi te nam je u svom djelu zapisao onodobne važne događaje lokalne i šire važnosti. Drugo djelo je *A Cutheis tabula*, još jednog splitskog kroničara nepoznata identiteta (druga polovica 14. st. – prva polovica 15. st.). Sačuvano samo u tri kraća teksta o kugi Splitu, dolasku biskupa u grad i ratnim zbivanjima. Treće djelo jest *Memoriale* Pavla Pavlovića (1371. – 1408.g.) fragmentarno sačuvano, a poznato je kao jedini dnevnik hrvatskog srednjovjekovlja. Pavao je bio zadarski patricij, obnašatelj raznih službi svoje komune i anžuvinske krune. Zbog toga nam iznosi događaje iz javnog političkog života te vlastitu ulogu u njima.

Madijev je napisao djelo *Historia* – o povijesti careva i papa, tj. borbi između stranke gvelfa koji su podržavali papu te gibelina koji su se borili na strani cara Svetog Rimskog Carstva, ali i o lokalnim događajima. Djelo nudi perspektivu jednog dalmatinskog patricija prema spomenutim svjetskim događajima u trajanju od 1290. do 1330. godine, no nudi i uvid u lokalne sukobe prema kojima je pisac imao svojevrstan kritički pristup. Iako strukturalno i sadržajno vrlo heterogena, a stilski slabija od djela *Obsidio*, ipak se daju povući određene paralele s tropima koji se pojavljuju u pripovijestima koje govore upravo o prilikama između hrvatskog plemstva, dalmatinskih gradova i ugarsko-hrvatskog kralja.[113]

Spominjući pobunu Šibenika i Trogira protiv bana Mladena II. 1322. očituje se autorova pristranost u interpretaciji sukoba kroz jasne kritike upućene banu. Ban je tada *de facto* vladao samostalno na banskoj časti koju mu je priskrbio njegov otac Pavao I. od napuljskog dvora. U međuvremenu, anžuvinski kralj Karlo I. Robert imao je za cilj pokoriti preostala samostalna područja svoga kraljevstva, što je značilo slomiti samovolju nepokorenih velikaša, uključujući i Šubiće. U tom kontekstu, kada u pobuni Mladen II. ne uspije u svom naumu te pokunjen traži kralja za pomoć u daljnjoj borbi, taj isti kralj ga jednom prilikom učini svojim

[113] Miha MADIJEV de Barbazanis, *Historija*, u: *Legende i kronike*, Čakavski sabor, Split, 1977., 153.

zarobljenikom. Nad time Madijev počinje gotovo likovati te slično kao u djelu *Obsidio* kreće s moralnim pokudama koje trebaju pokazati kakve je grijehe ban Mladen učinio protiv ljudi i Boga:

„Et est sciendum quod tantae misericordiae sit Deus, quod non statim punit adversarios, sed sententiam diu distulit, ut magis homines terreantur et revertantur ad bonum faciendum, sed praedicti Deum prae oculis non habentes committebant quotidiae ea, que Deo displicebant. Ergo non est mirum, si Deus non vult differe sententiam super ipsos, sed in brevi auffere ab eis Regnum, et dominationem,“[114]

Ovo je samo jedan od primjera kojim Madijev „časti“ bana, a povlačimo paralelu s djelom *Obsidio* zbog diskursa koji koristi kako bi dao gotovo identičnu moralnu poruku u vezi vladanja. To je kršćanska poruka o grijesima zbogzbog kojih će Bog s vremenom kazniti one koji su se oglušili o njegove zapovijedi. Slične pokude Madijev je koristio u još tri slučaja. Jednom, kada je opisao nedjela Splićana u ratu protiv kliškog kneza Jurja. Razlika je između Madijeva i *Obisidia* što Madijev ne koristi nikakvu vjersku podlogu u osudi njihove lakomosti i lošeg postupanja kada su odlučili napasti Omiš u posjedu kneza Jurja.[115] Drugu, kada piše o uroti dalmatinskih gradova s Mlečanima, a protiv bana Nikole. Tu se referira na političku izdaju gradova spram anžuvinske krune, tj. Karla Roberta koji je poslao bana u dalmatinske i hrvatske krajeve. Ovdje Madijev zagovara kralja Karla koji je dalmatinske gradove „oslobodio od tiranske vlasti smaknuvši bana Mladena“ te im udijelio slobode koje oni tobože nisu znali cijeniti.[116] U trećem slučaju slična poruka namijenjena je cetinskom knezu Nelipcu i vojvodi Mihoviliću koji su odlučili napasti kliškog kneza Jurja kod Knina, u namjeri da mu preuzmu znatan dio teritorija. Sukob su u potpunosti izgubili pa zato Madijev opet ukazuje na grijehe protiv Boga, te parafrazira i rimskog filozofa Seneku:

[114]*Michae Madii Historia de Barbazanis Spaleto* u: Ivan LUČIĆ, *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, Amsterdam, 1666., 377. (prijevod *Legende i kronike,* 175.): „I treba znati da je bog toliko milosrdan da odmah ne kažnjava neprijatelje, već dugo odgađa presudu da se ljudi više plaše i vrate k dobrim djelima. Ali gore spomenuti (Mladen i njegovi podložnici, op.T. Z.) nemajući Boga pred očima, svakodnevno počinjavahu ono što se Bogu nije dopadalo. zato nije čudo ako Bog neće da odloži presudu nad istima, već kroz kratko vrijeme oduzeti im vladanje i gospodstvo.“
[115] MADIJEV, *Historija*, 177.
[116] MADIJEV, *Historija*, 178.

„Unde Seneca dicit: *Ab alio expecta quod aliis feceris*.[117] Et ideo cavendum est altercarci cum civibus, qiubus offendi potest. [118]

Madijev je zbog svoje krnje očuvanosti i različitosti u literarnom stilu podosta drugačiji od djela *Obsidio* i njegov veći dio jest kronika s očitim proanžuvinskim tendencijama. Djelo samo ponekad donosi određene biblijske konotacije. Ipak, djelo nam daje uvid ne samo u određene bitne događaje koji dopiru sa Zapada do autora, nego i lokalne događaje prema kojima se sam autor ne postavlja ravnodušno. Dapače, kao i u djelu *Obsidio*, jasno je da kroz tekst progovara favoriziranje određene strane u sukobu. U oba slučaja to je ista anžuvinska loza. Događaji ne pripadaju istom vremenskom razdoblju, no među njima postoji određena poveznica. To je politička i društvena angažiranost pisca u stvaranju svoga djela. Odaje nam to koliko su literarna ostvarenja dalmatinskog područja bila i svjedokom, ali i produktom određenog društveno-političko turbulentnog razdoblja u kojem je anžuvinska loza pokušavala uspostaviti i utvrditi svoju vlast. Funkcija tih djela bila je moralno-politička poruka njihovih autora.

Djelo nepoznatog splitskog kroničara poznato kao *A Cutheis tabula*, sačuvano u dijelovima, sastoji se od tri kraća poglavlja različita sadržaja. Prvo poglavlje govori o kugi u Splitu 1348. g., drugo poglavlje o dolasku nadbiskupa Hugolina u isti grad, a treće poglavlje se tiče pobune Splićana protiv mletačke vlasti te još jedne epizode s bitkom na rijeci Marici 1346. g. između Turaka i srpskih velikaša. Njegov jezoviti opis pošasti koja je zadesila grad u prvom poglavlju obiluje krajnje mračnim i morbidnim slikama kojima opisuje dolazak smrti svakoj osobi, bez obzira na dob, spol ili društveni sloj. Zbog opisa zatamnjenja Sunca i Mjeseca njegov tekst predočuje dolazak Apokalipse. Takvu katastrofu popratili su potres koji je sravnio građevine i vukovi smatrani za demone zbog svoje krvožednosti. Zatim se u sljedećem poglavlju govori o dolasku nadbiskupa, a završava na kraju s navalom ugarske vojske na splitski kraj.[119] Te događaje, opisane tek u nekoliko stranica pisanog teksta, autor obuhvaća zaokruženim poretkom kojim na vjersko-moralistički način opominje svoje građane zbog poteškoća koje nažalost moraju proći kako bi se iskupili pred Bogom:

[117] SENECA, *Epistulae moralium ad Lucilium, ep. XCIV.*, (<http://www.thelatinlibrary.com/sen/seneca.ep14-15.shtml>, zadnji pristup 3.srpnja 2017.) .
[118] *Michae Madii Historia de Barbazanis Spaleto*, 979. (prijevod *Legende i kronike*, 180.): „Od drugog očekuj (ono) što si drugima učinio, te zato treba izbjegavati svađati se s gradovima, od kojih možeš biti povrijeđen.“
[119] *A Cutheis tabula*, u: *Legende i kronike*, 198.

„Heu, proh dolor! Qui animi, vel quae linguae hominum possent exprimere, et explicare tam horribiles, et miserrimos, ac infelicissimos dies calamitatis, qui ante, est post adventum efferae cladis epidimiae primitivae humano generi breviter evenerunt propter multa, et varia delicta hominum, que commiserunt contra Deum.“[120]

„Quator autem cladibus antedictis videlicet epidimiae, fame, fera, et ferro tota illa provincia Dalmatia et Croatia multis annis ex divino judicio flagellati poenam suorum peccatorum mediocriter non pertransiverunt.“[121]

U djelu nam se događaji prikazuju po kronološkom redu, te autor uspijeva kombinirati odrednice kronike, pontifikalne kronike kao njene podvrste te historije. Doduše u svome krnjem obliku, jer ono što ovdje nedostaje jest studioznost autora kakvu uočavamo kod Tome Arhiđakona ili autora djela *Obsidio*. Autor je također društveno svjesna osoba te o nekim događajima u kojima sam sudjeluje piše ponekad s otklonom, a ponekad (kao u primjerima iznad) aktivno komentira i gradi time svoj narativ. Vidljivo je da njegov narativ nije samo prenošenje događaja, već i aktivno, angažirano komentiranje koje za svrhu ima opomenuti čitatelja na grijehe i kaznu koja slijedi zbog nedjela ljudi i njihova zanemarivanja moralnog života.

Ostaje nam još i Pavao Pavlović te njegovo djelo *Memoriale* nastalo nekoliko desetljeća nakon djela *Obsidio*.[122] Njegovo pisanje odvija se u prvom licu; naravno, to vrijedi za opisane događaje u kojima je on sam sudjelovao. Također, on je zato i sam subjekt priče, a ne samo angažirani pripovjedač kao autor djela *Obsidio*. Događaji koje spominje većinom se tiču političke situacije Zadra te njegova sudjelovanja u javnom životu. Karakteristična je i kronološka nesređenost kod Pavlovića koja se djelomice da objasniti time što je njegovo djelo – čiji izvorni zapis nemamo – tek naknadno redigirano, te je prilikom naknadnih redakcija došlo do preslagivanja poglavlja. On izostavlja bitne događaje (ako podrazumijevamo da je Pavlović svjestan političke situacije) te miješa događaje bez linearnog vremenskog slijeda.

[120] *Historia a Cvtheis de gestis civivm Spalatinorvm, u: De regno*, 381. (prijevod *Legende i kronike* 191.): „Jao boli, koji bi duhovi ili koji jezici ljudi mogli izraziti i izložiti tako strašne i vrlo jadne i vrlo nesretne dane zla, koji su se prije i poslije nadolaska razuzdanog pomora izvorne pošasti ljudskom rodu za kratko vrijeme dogodili zbog mnogih i različitih zločina ljudi, koji su počinili protiv Boga.“

[121] *Historia a Cvtheis de gestis civivm Spalatinorvm*, 383. (prijevod *Legende i kronike* 196.): „S četiri, pak gore spomenute nesreće tj. pošašću, glađu, zvijerju i gvožđem čitava ona dalmatinska i hrvatska provincija, za mnogo godina Božjim sudom bičevana, kaznu za svoje grijehe nije osrednje podnijela.“

[122] Andrea ZLATAR, „Memoriale de Paulo patrii Jadrensis“, u: *Dani Hvarskog kazališta: građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, vol. 17., 1991., 241.

Možemo li to pripisati njegovom nemaru ili reći da je to posljedica naknadnih redakcija djela, za sada je nejasno. Ono što se da primijetiti jest da Pavlović sebe stavlja u priču kao aktivnog i društveno svjesnog lika, spominjući svoje službe u gradskim institucijama, služenja anžuvinskoj lozi i sl. *Obsidio* je u jednu ruku također takav, samo što nema onog eksplicitnog *ja* u djelu. I to *ja* progovara s određenom svrhom. Autor koristi priliku da svojim opisom događaja opravda vlastita sudjelovanja u njima.

Nekoliko je čimbenika koji nam pokazuju koliko je *Obsidio* uklopljen u kroničarsku tradiciju srednjovjekovne Dalmacije. S obzirom na usporedbu s nekoliko najpoznatijih djela toga prostora i vremena raspoznajemo određene sličnosti u narativnim postupcima. Zato ćemo ih općenito sumirati u vidu autorove uloge u tekstu, konstrukcije fabule i sižea te naposljetku same svrhe pisanja djela u vidu ideje ili ideološke poruke koju su nam autori htjeli prenijeti. Svako od ovih djela sadrži svoje specifičnosti u pogledu kvalitete i sadržaja. Za njih se ne može reći da slijede određene obrasce kakvi su nam danas poznati u vidu konstruiranja književnih sadržaja. Dok se *Obsidio* više usredotočuje na jedan događaj, Madijev ili Toma iznose razna događanja, nepovezana u smislu jedne priče, jedne fabule. Drugačija su također djela Pavla Pavlovića i *A Cutheis tabula*. Prije svega, ne možemo uočiti striktne forme i jasno zadane ciljeve pisanja djela. Kod nekih djela autori opisuju svoju okolinu, daleke događaje, čak i same sebe unutar tih događanja. Nerijetke su njihove digresije i „intervencije“ u priče s obzirom na angažirano komentiranje. Ono se odvija uvijek u kontekstu kršćansko-moralnog pogleda na svijet. Time se očituje kako su ta djela uvijek imala pogled na svijet uvjetovan vjerskim nazorima u kojima se uvijek očituje borba između dobra i zla. Zato su česte alegorije i reference na Bibliju te djela kršćanske teologije. Ono što je još zajedničko ovim djelima jest topika koja se učestalo koristila u proznim djelima, a koje je srednjovjekovlje preuzelo iz antičke retorike i prilagodilo svom duhu.[123] Uz komentiranja autora, ona je služila didaktično-moralno-religioznoj svrsi, što je vidljivo u uspoređenim djelima. Svaki od autora je uz to imao još svoj poseban način „opravdavanja“ pisanja svoga djela. Pored uobičajenih fraza kako autor piše djelo za uspomenu budućim generacijama ili pouku opet možemo u metatekstu prepoznati i ono što autor izričito ne iskazuje. Obično je to zastupanje njegovih stavova (bilo političkih, vjerskih, i sl.) koje je namijenio određenoj publici za čitanje. S obzirom na nedostatak podataka i istraživanja, samu uspješnost recepcije ovih djela nije moguće lako odrediti. „Pojedine vrste i podvrste otvoren su fond građe za kombinacije. Namjera tih pisaca

[123] FALIŠEVAC, *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*, 34.

isprepliće se ostvarujući specifične suodnose, nove strukturne obrasce – uvjetovane predmetom poruke koji po svojoj spojivosti odudaraju od novijih predodžaba o nemiješanju, čistoći vrsta.“[124] Jasno je ipak da autori koriste svoje pisanje, ne da bi zabavili ili ispunili umjetničke težnje kao što bismo mi danas mogli pomisliti. Svaki od njih stvarao je svoje djelo u situaciji koja je zahtijevala od njega ne samo djelovanje u vremenu i prostoru, već i opravdanje vlastitih postupaka te postupaka onih čijim idejama je bio priklonjen. Zbog toga svako ima specifičnu narativnu strukturu, ali i kvalitetu djela. Dok nam je Toma jedan od najsvjetlijih primjera naratološke slojevitosti srednjovjekovne književnosti dalmatinskog područja, s druge strane to ne možemo reći za *A Cutheis tabulae* zbog fragmentiranosti i samim time nemogućnosti razumijevanja djela. Sličnosti koje susrećemo kod ovih djela ne treba shvatiti kao nedostatak kreativnosti, a samim time i kvalitete autora. „Kada se uzme u obzir preuzimanje slika, općenitih mjesta i biblijskih citata prepoznaje se na djelu memorija, *collectio* i ostali postupci tipični za retoričku književnost. Međutim, ne valja pomisliti kako memorija isključuje kreativnost – ali to je bila kreativnost po načelu varijacije, a ne po načelu nečega potpuno izvornoga, nikad prije čuvenog ili napisanoga.“[125]

8. Zaključak

Ovim radom pokazali smo žanrovske odrednice srednjovjekovnog djela *Obsidio Iadrensis* te razložili njegovu naratološku konstrukciju. Ovime smo dokazali kako se jedno djelo toga doba ne može niti bi se smjelo postaviti u književno-teorijske okvire koji su nastali dugo nakon vremena samog nastanka takvih djela. Obavezni smo bili pri razmatranju djela odrediti što je uvjetovalo konstruiranje narativa. Pored samog opisivanja događaja u narativnim djelima kao jednostavnih činjenica, srednjovjekovno doba nosilo je sa sobom specifičan odnos prema toj zapisanoj stvarnosti. Ono je uvijek bilo u suodnosu stvarnosti i imaginarnoga. Ta dva čimbenika prisutni su u proznim djelima koja ostvaruju kršćanski arhetipski pogled na svijet. To znači da je i ova priča, možemo reći, jedna u nizu vojno-političkih borbi Venecije i ugarske krune za prevlast nad dalmatinskim krajevima, bila postavljena kao arhetipski sukob dobra i zla. Na takav način onda i sami akteri bivaju prikazani arhetipski zadano, a onaj koji to prikazuje jest sam pisac, autor toga djela. On je i

[124] FALIŠEVAC, *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*, 12.
[125] DÜRRIGL, *Čti razumno i lipo*, 195.

sam u tekstu, aktivno ga gradi ne samo odabirom sadržaja, već i interpretacijom. Također sudjeluje aktivno promičući svoja ideološka razmatranja. Briga autora za poziciju u kojoj se patricijat nalazi i koliko može dobiti iz određene situacije za njega jedan je od važnijih fokusa u djelu. Povrh toga stoji onaj religijski aspekt koji je neprestano prisutan kao Božja volja na koju se ne može utjecati, već joj samo udovoljiti kako bi svaki grešnik (u ovom slučaju sam patricijat) uspio zadobiti milost i odrješenje od patnji. To je moguće samo ako slijedi put pravednosti i istine koja se u djelu često ističe. Uspoređujući ga s ostalim djelima njegova doba, uviđamo sličnosti što se moralnog aspekta tiče. Svako uspoređeno djelo sadržavalo je notu kršćanske vječne istine koju čovjek mora slijediti ako želi proći dobro u ovozemaljskom životu. Također, sva ta djela su strukturalno različita, a neka nisu ni usporediva u potpunosti zbog nepotpune sačuvanosti.

Intrigantan je lik kralja Ludovika koji ovdje uspijeva promijeniti svoje kvalitete. S obzirom na autorov imaginarij o kralju kojeg autor prikazuje gotovo kristološki, valja naglasiti kako u ovom djelu kralj ipak nije pošteđen kritike zbog svojih postupaka. U djelu se, zbog kraljeva povlačenja iz sukoba, u autoru izrodio bijes i razočaranje. Time je pomalo odstupio od standardiziranog opisa vladara koji je do tog dijela koristio. No, očito se nije bojao kritike koja bi ga mogla zateći ako se djelo bude čitalo u politički utjecajnim krugovima. Nezaobilazan je trag koji nam autor ostavlja kao svoje angažirane misli pomoću kojih gradi narativ. Na nama je bilo samo da se dovoljno duboko i jasno pitamo kakva je poveznica samog teksta, tj. fabule, sa svim onim dijelovima tj. sižeom. Time je autor uspio izgraditi i estetski formulirati svoju moralno-ideološko-političku poruku. Pokazao je da onodobna događanja nikada nisu mogla biti lišena subjektivnih ocjena, odnosno nisu bila zapisivana *sine ira et studio*. Upravo suprotno, svako djelo uvijek moramo iščitavati u suodnosu samog tvorca teksta, njegova djelovanja u prostoru i vremenu te pokušaja uvida u to zašto je on stvarao tekst. Tek tada shvaćamo da je gotovo nemoguće staviti u kalup djelo koje je možda i naslovljeno *kronika* ili historija. Te književno-teorijske kategorije danas imaju drugačiju ulogu. Danas bismo pokušali sve staviti na svoje mjesto kako bismo kategorizacijom novovjekovne književnosti pojednostavili naš odnos prema prošlosti.[126] No, prema autoru djela *Obsidio*, a i prema njegovim suvremenicima, shvaćamo da su takva pojednostavljenja nedovoljna za jasno opisivanje književnih kategorija srednjega vijeka. Ona će često biti i jedno i drugo, nemajući svoju primarnu svrhu da budu primjerice samo jedna obična kronika.

[126] DÜRRIGL, *Čti razumno i lipo*, 192.

Svrha je potpuno drugačija – autoru je primarna uloga bila prenijeti poruku, a ona se imala prenijeti variranjem između stvarnosti, općih mjesta, svojih vlastitih razmišljanja i prosudbi te viđenja svijeta uklopljenog u standardizirane kršćanske koncepte.

Izvori

GLAVIČIĆ, Branimir–VRATOVIĆ, Vladimir– KARBIĆ, Damir– KURELAC, Miroslav– LADIĆ, Zoran, *Obsidio Iadrensis/Opsada Zadra*, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, 54. Scriptores VI., HAZU, Zagreb, 2007.

LUČIĆ, Ivan, *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex,* Amsterdam, 1666.

Literatura

ANČIĆ, Mladen, „The Image of Royal Authority in the Work of Thomas Archdeacon“, *Povijesni prilozi 22*., 2002., 29-40

BEGONJA, Sandra, „Srednjovjekovno djelo Obsidio Iadrensis / Opsada Zadra kao povijesni izvor za prikaz vojnopomorske moći Venecije u 14. st.“, *Povijesni prilozi 47*., 2014., 81-141

BUDAK, Neven, „'Obsidio Iadrensis' kao povijesno i književno djelo naše predrenesanse“, *Radovi, razdio društvenih znanosti*, FFZg, Zagreb, 1984., 353-358

BUTIĆ, Dolores, „O leksiku djela Obsidio Iadrensis“, *Annales, Series Historia et Sociologia*, Pula, 2012., 439-446

CURTIUS, Ernst, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje,* Zagreb, 1998.

DÜRRIGL, Marija-Ana, *Čti razumno i lipo: ogledi o hrvatskoglagoljskoj srednjovjekovnoj književnosti*, Hrvatska sveučilišna naknada, Zagreb, 2007.

ECO, Umberto, „Pripovjedne strukure u procesu čitanja“, u: BITI, VladimirBiti, V. (ur.), *Suvremena teorija pripovijedanja*, Globus, Zagreb, 1992., 201-213

FALIŠEVAC, Dunja, *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*, Liber, Zagreb, 1989.

GORTAN, Veljko, „Obsidio Iadrensis (Opsada Zadra)“, *Umjetnost riječi* 14/1-2, 1970., 101-106

JANEKOVIĆ-RÖMER, Zdenka, *Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb; Dubrovnik, 1991.

JANEKOVIĆ-RÖMER, Zdenka, "Javni rituali u političkom diskursu humanističkog Dubrovnika", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 29, 1996., 68-86

Jeruzalemska Biblija, [uredili REBIĆ, Adalbert, FUČAK, Jerko, DUDA, Bonaventura], Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001.

KANTOROWICZ, Ernst. H., *The King's Two Bodies. A study in Medieval Political Theology*, Princeton, 1997.

KATIČIĆ, Radoslav, „Toma Arhiđakon i njegovo djelo“, u: *Historia Salonitana, Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika: historia salonitanorum atque spalatinorum pontificum*, Književni krug, Split, 2003., 329-431

KLAIĆ, Nada-PETRICOLI, Ivo, *Zadar u srednjem vijeku do 1409. Prošlost Zadra* knj. 2, FFZd, Zadar, 1976.

Legende i kronike, [uredili GLIGO, Vedran i MOROVIĆ, Hrvoje] Čakavski sabor, Split, 1977.

RAČKI, Franjo, „Dva ljetopisa o obsjednuću grada Zadra god. 1345-46“, u: „Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku poviest srednjega vieka“, *Književnik* I, br. 1., 1864., 544-562

RAUKAR, Tomislav, *Hrvatsko srednjovjekovlje. Prostor, ljudi, ideje*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

SENECA, *Epistulae moralium ad Lucilium, ep. XCIV.*, (<http://www.thelatinlibrary.com/sen/seneca.ep14-15.shtml>, zadnji pristup 3.srpnja 2017.)

Suvremena katolička enciklopedija, priredili GLAZIER, Michael, HELLWIG, Monika [glavni urednik hrvatskog izdanja ZOVKIĆ, Mato], Marjan tisak, Split, 2005.

ZLATAR, Andrea, „Memoriale Pauli de Paulo patrii Jadrensis“ u: *Dani Hvarskog kazališta: građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, vol. 17., 1991., 237-243

Sažetak rada

U radu se analiziraju naratološke strukture srednjovjekovnog djela *Obsidio Iadrensis* nepoznatog autora iz 14 st. koje sadrži opis mletačke opsade pobunjene zadarske komune (1345. – 1346.g.). Proučavaju se toposi srednjovjekovne književnosti pomoću kojih autor djela konstruira specifičan idejni i ideološki narativ. Pomoću tih toposa i načina na koji ih autor djela koristi, vidljiva je autorova angažiranost u opisu opsade. Ta angažiranost ima za svrhu poučiti čitatelja moralnim posljedicama koje slijede kada čovjek zaluta s Božjeg puta. Razlažući fabulu i siže, vidljivo je da svi komentari i moralne kritike od strane autora služe specifičnoj ideološko-političkoj svrsi. Autor djela pobornik je anžuvinske krune i zato svaki postupak kralja Ludovika smatra pravičnim. On se u djelu zalaže za pobjedu svoje komune te slavi kralja Ludovika za kojeg smatra da treba vladati nad Zadrom kao prirodni vladar. Kralj dolazi s vojskom u pomoć Zadru te se zato kroz djelo opisuje putem kristoloških toposa kao spasitelj od mletačke ugroze. Kraljeva savršena slika kojom ga autor djela karakterizira nestat će kada se situacija na političkom planu izmjeni i kralj napusti obranu Zadra. *Obsidio* je prožet kršćanskom alegorijom o iskupljenju čovjeka od grijeha. Pored kralja kao idealnog lika, opisani su posebno patricijat te Venecija. Oni se u djelu analiziraju kao arhetipski likovi koji simboliziraju dobro i zlo. Patricijat, tj. Zadar je grešnik koji će se izbaviti iz nevolje samo ako, po autoru djela, počne slijediti Božja pravila. Venecija je arhetip zla i predstavlja antitopos u djelu. Čitavo djelo zato ima za poruku opomenuti čitatelja od krivog puta te pored toga ocrniti Veneciju i njene postupke. S djelom *Obsidio u*spoređena su ostala reprezentativna djela srednjovjekovne književnosti dalmatinskog kraja približnog vremenskog konteksta. Time je djelo uklopljeno u njegov stvaralački kontekst. U definiranju djela kroz njegov žanr, glavne spoznaje u ovom radu odmiču od starijih zaključaka o djelo *Obsidio* koji su ga definirali kao kroniku. Zbog slojevitosti, djelo je pored kronike također historija te memorijale.